

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bc. Michal Polák

**Důvody nuceného krmení vězňů na
Guantánamu v kontextu Foucaultovy teorie
moci**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Michal Polák**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Hájek, PhD.**

Oponent:

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam:

Polák, Michal. *Důvody nuceného krmení vězňů na Guantánamu v kontextu Foucaultovy teorie moci*. Praha, 2013. 66 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Hájek, PhD.

Abstrakt

Cílem této práce je vysvětlit, proč v dnešní době dochází k nucenému krmení protestních hladovkářů v americké věznici na Guantánamu, když je tato technika v mezinárodní právu zakázána. K řešení jsem využil sociologii Michela Foucaulta, který se věnoval věznění. Jeho práce je často využívána při interpretacích dění na Guantánamu. Za pomoci těchto interpretací byly vytvořeny dvě hypotézy. Vzniklé hypotézy jsem testoval při studiu literatury zahrnující novinové a odborné články, zprávy lidskoprávních organizací, právní předpisy, rozhovory z bývalými vězni či zaměstnanci tábora a mnoho dalšího. Po prostudování literatury jsem došel k závěru, že vězni na Guantánamu nejsou krmeni proto, aby byli udrženi při životě, ale spíše proto, aby byli potrestáni za protestní hladovku. Závěry práce upozorňují na novou podobu vztahu státu a jeho občanů a vybízejí ke komplexnější analýze současné podoby vládnutí, kterou v této práci nejsme schopni obsáhnout.

Abstract

Aim of this paper is to explain used forced feeding of hunger strikers at the U.S. Prison at Guantanamo, when this technique is prohibited in international law. I used the sociology of Michel Foucault, who devoted himself to the topic of imprisonment. His work is often used in the interpretation of what is happening at Guantanamo. With help of these interpretations were generated two hypotheses I tested compiled hypotheses in study of literature including news articles, research papers, reports of human rights organizations, legislation, interviews with former camp detainees or camp staff etc. We conclude that the prisoners at Guantanamo are not fed to be kept alive, but rather to be punished for a hunger strike protest. The conclusions highlight a new form of relationship between state and its citizens, which calls for more comprehensive analysis of current form of government, which we are not able to cover in this work.

Klíčová slova

Guantánamo, disciplína, suverenita, biomoc, nucené krmení, hladovka

Keywords

Guantanamo, discipline, sovereignty, biopower, force feeding, hunger strike

Rozsah práce: 66 stran (119203 znaků)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... **16.5.2014**

Bc. Michal Polák

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce Mgr. Martinu Hájkovi, PhD. za připomínky a užitečné rady a také všem, kteří mi byli při psaní diplomové práce oporou. Dále patří poděkování neúnavným korektorům Zuzaně, Petrovi, Sebastianovi, Kubíkovi, Šimonovi, Adamovi, Davidovi a Andrejce.

Důvody nuceného krmení vězňů na Guantánamu v kontextu Foucaultovy teorie moci

Předběžná náplň práce:

Prezident George W. Bush započal asi nejkontroverznější vojenský konflikt jednadvacátého století. V reakci na teroristické útoky vyhlásil tzv. válku proti terorismu, která si klade za cíl zlikvidovat na světě terorismus. Do této války se dá zahrnout vše od invaze do Afghánistánu a Iráku, až po štvanici po úhlavním nepříteli a strůjci teroristických útoků z 11. září 2001 Usámovi bin Ládinovi. Tento globální konflikt má na svědomí nekončící seznam životů, který plní vojáci, teroristé, ale stejně tak nevinní muži, ženy a děti. O této odvrácené straně války s terorismem by Spojené státy raději nemluvili.

Symbolem absurdity a zbytečnosti této války je americká věznice Guantánamo na Kubě. Spojené státy ji postavili proto, aby tam mohli věznit osoby, které podezírají z teroristické činnosti nebo je považují za komplice teroristů. Humanitární organizace a média začaly navštěvovat káznici a také díky tomu se začaly šířit informace o špatném zacházení s vězni, kteří často nemají žádnou možnost se proti vazbě bránit nebo se třeba jen scházet s právníkem. Dlouhodobou nespokojenost vězňů dokládají i zprávy, že ve vězení dochází k masivním hladovkám, kterých se účastní desítky vězňů.

Předmětem této práce bude celosvětově zakázaná technika nuceného krmení. Hladovka vězňů je podle pracovníků tábora tolerována do doby než poklesne váha na úroveň zhruba kolem 50 kg. Zdravotníci v táboře argumentují, že další ztráta váhy by mohla znamenat zásadní zdravotní komplikace, proto je nucené krmení nezbytné. Nucené krmení je považováno světovými vládami za nehumánní a neetické. Když v 80. letech drželi hladovku irští republikánští rebelové tehdejší předsedkyně vlády Margaret Thacherová jejich protest ignorovala a deset z nich na následky hladovky zemřelo. Moje výzkumná otázka zní takto: Proč dochází k nucenému krmení hladovějících vězňů na Guantánamu?

První kapitola bude věnována popisu situace vězňů ve vězení na Guantánamu. Informuji o jejich možnostech legálně se bránit, o možnostech zlepšení podmínek vazby atd.

Druhá kapitola čtenáře seznámí s technikou protestní hladovkou. Dozvíme se, co přesně hladovka je, jaké různé druhy hladovky rozlišujeme a také se seznámíme s nejnámějšími případy hladovky v historii a také se zdokumentovanými hladovkami na Guantánamu.

Třetí kapitola bude věnována nucenému krmení. Vysvětlím v čem přesně nucené krmení spočívá, jak se technika krmení postupně vyvinula a na závěr pohovoříme o tom, jak se k hladovce a nucenému krmení staví světové právo.

Čtvrtá kapitola bude věnována tvorbě hypotéz. Nejprve se pokusím vyvrátit obvyklé hypotézy, které se ve spojitosti s Guantánamem objevují. Pro účely této práce se zdá ideální sociologie Michela Foucaulta, kterého fascinovala síť moderních mocenských vztahů definovaných životem, věděním a tělem. Od Foucaulta pochází základní pojmy, které studie věnované Guantánamu často citují. Seznámíme se mocenských trojúhelníkem suverenity-disciplína-governmentalita, ke kterému většina autorů odkazuje. Na základě četby Foucaulta a dalších autorů tematizujících teorii moci na Guantánamu vytvořím pracovní hypotézy, které bude v analytické části práce ověřovat.

V páté kapitole provedu komplexní analýzu dění na Guantánamu, která se bude skládat ze studia novinových článků, odborných článků, zpráv světových organizací, právními předpisů, autentickými výpovědi, rozhovoru s propuštěnými vězni, bývalými bachaři či lékařským personálem a mnoha dalších zdrojů. Na základě této analýzy se pokusím rozhodnout, která z uvedených hypotéz nejlépe popisuje sociální realitu v kubánské věznici na Guantánamu.

Pokud by se to podařilo, byl bych pravděpodobně schopen přiblížit se k poznání, jaké má stát a vládní instituce důvody pro nucené krmení vězňů a co si od těchto praktik slibují.

Předpokládaný seznam literatury

DONZELOT, Jacques. *The Policing of Families*. New York: Pantheon Books, 1979, 242 s. ISBN 0-394-50338-4

DREYFUS, Hubert L, Paul RABINOW a Michel FOUCAULT. *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Praha: Herrmann & synové, 2010, 388 s. ISBN 978-80-87054-20-8.

EINOLF, Christopher J. *The Fall and Rise of Torture: A Comparative and Historical Analysis*. *Sociological Theory*, Vol. 25, No. 2 (Jun., 2007) (pp. 101-121)

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality*. V Praze: Herrmann & synové, 1999, 189 s. ISBN 80-238-5090-3.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-86019-96-9.

FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1975*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2005, 281 s. ISBN 80-7007-221-0.

HOLLANDER A. Jocelyn, EINWOHNER L. Rachel, *Conceptualizing Resistance*. *Sociological Forum*, Vol. 19, No. 4,

2004. LEWIS, Neil A. *Red Cross Finds Detainee Abuse in Guantánamo*. [online]. 2004 [cit. 2013-11-10] Dostupné z: http://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/30gitmo.html?pagewanted=2&_r=1&ei=5088&en=825f1aa04c65241f&ex=1259470800&partner=rssnyt

LEWIS, Neil A. *Red Cross Criticizes Indefinite Detention in Guantánamo Bay*. [online]. 2003 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2003/10/10/us/red-cross-criticizes-indefinite-detention-in-guantanamo-bay.html>

LEWIS, Neil A. *Broad Use of Harsh Tactics Is Described at Cuba Base*. [online]. 2004 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2004/10/17/politics/17gitmo.html?pagewanted=print&position=>

SIMANOWITZ, Stefan. *The Body Politics: Enduring Power of The hunger Strike*. *Contemporary Review* [online]. 2010, roč. 292, č. 1698, s. 324-331 [cit. 2013-10-27].

SWEENEY, George. *Irish Hunger Strikes and Cult of Self-Sacrifice*. *Journal of Contemporary History* [online]. 1993, roč.28 č. 3 s. 421-437 [cit. 2013-10-27].

WORTHINGTON, Andy. *Second anniversary of triple suicide at Guantánamo*. [online]. 2008 [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://www.andyworthington.co.uk/2008/06/10/second-anniversary-of-triple-suicide-at-guantanamo/>

WORTHINGTON, Andy. *Guantanamo's Hidden History: Shocking Statistics of Starvation*. [online]. 2009 [cit. 2013-11-10] Dostupné z: http://humanrights.ucdavis.edu/reports/worthington_starvation_statistics.pdf

Obsah

Obsah.....	9
1. Úvod.....	10
2. Vězení bez konce.....	11
2.1. Hladovka jako nástroj protestu.....	14
2.1.1. Definice protestní hladovky.....	14
2.1.2. Chronologie nejznámějších protestních hladovek.....	14
2.1.3. Protestní hladovka na Guantánamu.....	16
2.2. Vzpouora a nucené krmení vězňů.....	18
2.2.1. Nucené krmení v historii.....	18
2.2.2. Nucené krmení dnes	19
2.2.3. Protestní hladovka a nucené krmení vězňů v mezinárodním právu.....	20
2.2.4. Proč je třeba nucené krmení?.....	21
3. Tvorba hypotéz.....	22
3.1. Michel Foucault jako zdroj hypotéz.....	22
3.1.1. Foucaultova disciplína.....	23
3.1.2. Foucaultova biomoc.....	24
3.1.3. Foucaultova governmentalita.....	25
3.2. Problematičnost Foucaultova pojmosloví.....	25
3.3. Zrcadlení Foucaulta v soudobých textech věnovaných Guantánamu.....	26
3.3.1. Agambenův homo sacer.....	27
3.3.2. Válka jako výjimečný stav Hardta a Negriho.....	30
3.3.3. Drobní suveréni Judith Butlerové.....	33
3.4. Body konvergence Agambena, Butlerové, Hardta a Negriho.....	35
3.5. Vlastní hypotézy o nuceném krmení.....	36
3.5.1. Nucené krmení jako záchrana života.....	36
3.5.2. Nucené krmení jako trest za odpor.....	37
4. Analytická část.....	41
4.1. Zdrojové dokumenty a metoda jejich výběru.....	41
4.2. Metodologie.....	43
4.3. Nucené krmení – záchrana života versus trestání za odpor.....	44
4.4. Autonomie versus intervence při protestních hladovkách.....	46
4.5. Zákroky ozbrojené jednotky Immediate Reaction Force.....	47
4.6. Samovazba.....	48
4.7. Podmínky v cele.....	50
4.8. Shrnutí poznatků.....	50
5. Závěr.....	52
Použitá literatura.....	54

1. Úvod

„Nacházeli se (hladovkáři – pozn. M.P.) na styčné ploše boje, jeho nejzazším ostří. Tělo a mysl byly jejich jediné zbraně. Bojištěm byl nyní člověk a zde se mělo rozhodnout. (John Nixon)“¹

Tento citát pochází od jednoho z přeživších irských hladovkářů, kteří se rozhodli protestovat proti praktikám britské vlády, která se vůči Irům chovala dlouhodobě velice nevybíravě. Tamější protestní hladovky na začátku osmdesátých let lze považovat za eskalaci dlouhodobějších rozporů. Fatální forma protestu v podobě hladovky mě již nějakou dobu zajímala. Poprvé jsem se s ní setkal díky britskému filmu *Hlad*, který je inspirovaný právě osudy deseti irských hladovkářů, kteří na její následky zemřeli.

Podle původního plánu mělo být zamýšlené téma širší, mělo zahrnovat také odmítání potravy v podobě anorexie a bulimie. Tyto poruchy také skrývají esenci revolty, která je i u protestní hladovky přítomná. Právě samotná revolta je pro mě tím vůbec nejzajímavějším. Jako velkého obdivovatele Michela Foucaulta mě velice zaujalo, že protestní hladovka je fenomén podkopávající foucaultovskou ideu všudypřítomné moci, které se nedá v žádném okamžiku života uniknout. Protestní hladovka a jiné formy odmítání potravy ve svých důsledcích mohou vést k tomu, že člověk sféru mocenského vlivu opravdu opustí – smrtí. Člověk využije své tělo, o které ho nemůže nikdo připravit, aby se oprostil od moci společnosti a státu.

K zúžení tématu došlo po seznámení s problematikou věznění na Guantánamu. Média a lidskoprávní organizace opakovaně informovaly, že v kubánském vězení dochází k porušování Tokijské a Maltské deklarace, které upravují legislativu ve vztahu k protestním hladovkám. Ve vězení dochází od roku 2002 k nucenému krmení, které je v přímém rozporu s výše jmenovanými dokumenty. Nucené krmení psychicky a fyzicky způsobilých vězňů je eticky nepřijatelné. Jedná se o naprosto bezprecedentní snahu zabránit vězňům v protestu, na který mají legitimní nárok.

1 [Dingley 2007: 471]

Tato práce si klade za cíl odpovědět na otázku, proč jsou protestní hladovkáři na Guantánamu vykrmováni. K zodpovězení této otázky využijeme sociologii Michela Foucaulta, jehož myšlení o disciplíně, biomoci a governmentalitě s danou problematikou přímo koresponduje. Seznámíme se s jeho pojmoslovím k tomuto tématu a s autory, kteří jeho koncepty využívají při studiu dění v kubánské káznici. Představíme celkem tři přístupy od Giorgia Agambena, Judith Butlerové a dua autorů Michaela Hardta a Antonia Negriho. Na základě těchto interpretací vytvoříme dvě hypotézy, které budou následně ověřovány v analytické části této práce. Analytická část bude téměř výhradně práce s relevantními dokumenty nashromážděnými pro účely tohoto textu. Závěry této práce by, kromě odpovědi na výzkumnou otázku, měly referovat také o současné podobě vládnutí. Práce by měla být schopna ukázat směr, kterým se vztah jednotlivce a státních struktur v poslední dekádě posouvá.

2. Vězení bez konce

Teroristické útoky na Světové obchodní centrum byly šokem pro celý svět. Největším ale pro Spojené státy americké, které prožívaly jedno z nejlepších období historie. Spojené státy byly supervelmoc, která dominovala celému světu a velice těžko se jí mohl někdo vyrovnat. Teroristické útoky tohle všechno změnily. Země prošla velkou zatěžkávací zkouškou, ve které obstála jen částečně. Začala důležitá kapitola dějin 21. století, která se datuje od 20. září, kdy prezident George W. Bush vyhlásil v médiích tzv. válku proti terorismu (War on Terror), která v podstatě pokračuje až do dnešních dní. Do této války se dá zahrnout vše od invaze do Afghánistánu a Iráku až po štvanici na úhlavního nepřítele a strůjce teroristických útoků Usámu bin Ládina. USA sklízí kritiku za to, že si hraje na globálního policistu a zásahy mimo domovinu se snaží kamuflovat vlastní domácí hospodářské problémy. Kromě toho je cesta za utopickým světem bez terorismu takřikajíc dlážděna krví. Tento globální konflikt má na svědomí nekončící seznam životů, který plní vojáci, teroristé, stejně jako nevinní muži, ženy a děti. O této odvrácené straně války proti terorismu vrcholoví američtí představitelé mlčí.

Symbolem tohoto mlčení je věznice Guantánamo. O výstavbě věznice v roce 2002 poprvé informoval tehdejší ministr obrany Donald Rumsfeld. Vznik vězení byl reakcí na terorismus na území USA. Spojené státy podle Rumsfelda potřebovaly vězení, které by bylo schopno pojmout několik stovek vysoce nebezpečných vězňů, kde by byly ideální podmínky pro jejich výslechy a kde by byla možnost soudit je za válečné zločiny. Za 11 let existence prošlo táborem celkem 779 vězňů z 52 zemí. Koncem roku 2013 věznici ještě stále obývalo 164 vězňů. Ze zbývajících 615 vězňů se 606 po různě dlouhé době vrátilo do svých domovů. Podle oficiálních záznamů v táboře zemřelo devět vězňů. [Scheikman 2014]

Ještě před otevřením tábora prosadil George W. Bush tzv. Válečný rozkaz (Military Order), který umožňoval soud i s lidmi, kteří nejsou občany USA, v případech, že jsou podezřelí z terorismu. [Bush 2001] Mnoho vězňů se do tábora dostalo vlastně nedopatřením. Výběrový proces v Afghanistanu, který rozhodoval o tom, kdo bude přemístěn na Guantánamo, byl špatný od samého začátku. Vykonávali ho mladí rekruti, kteří neměli žádný trénink a museli se spolehnout na nekompetentní překladatele. Byli příliš špatně informovaní, aby byli schopni rozpoznat opravdového teroristu od obyčejného talibanského milicionáře. [Bright 2004]

Jen do roku 2006 se 200 vězňů pokusilo zažádat o tzv. habeas corpus. [Greenhouse 2008] Touto žádostí vězni vyzývají své vězňitele, aby je předvedli před komisi a vyšetřila se oprávněnost vazby. V reakci na to vydala Bushova administrativa v roce 2006 tzv. Military Commissions Act, který vězňům na Guantánamu znemožňoval habeas corpus využít. Toto rozhodnutí mělo i zpětnou platnost, takže se úřady nezabývaly více jak dvěma sty žádostmi z předchozích čtyř let. Military Commissions Act se podařilo zvrátit až Nejvyššímu soudu Spojených států, který rozhodl, že vězni na Guantánamu mají právo na habeas corpus stejně jako všichni občané Spojených států. [ibid.]

Guantánamo vězně sice postupně propouštělo, ale proces byl poměrně časově náročný. V prvním roce opustilo věznici pouze 6 lidí, ve druhém 91, ve třetím 118, ve čtvrtém 48. [Scheikman 2014] To znamená, že za čtyři roky existence vězení jeho

brány svobodně opustila jen o něco málo více než čtvrtina vězňů. Většina vězňů zůstala po čtyřech letech stále bez jakéhokoli obvinění a díky Bushově Military Commissions Actu ani neměla možnost se proti dlouhotrvající vazbě ohradit.

Pomoc přišla zvenčí, když v roce 2003 začala proti věznicí velice ostře vystupovat organizace Červený kříž. Argumentovala tím, že je naprosto nepřijatelné, aby vězni byli drženi na neurčito bez možnosti se právně bránit. Christophe Giroud tehdy řekl: „*Nejistá doba trvání této situace a její dopady na psychické zdraví zadržovaných představuje palčivý problém.*“² [Lewis 2003: A28] Červený kříž poukazoval na to, že od roku 2002 došlo ve věznicí celkem k 32 pokusům o sebevraždu. [ibid.: A28] Ještě mnohem tvrdší kritiky se Guantánamu dostalo o rok později. Červený kříž zveřejnil do té doby tajnou zprávu³, která upozorňovala na to, že vězni na Guantánamu jsou vystaveni psychickému a fyzickému týrání. Podobnou informaci přinesl článek v New York Times v listopadu 2004. Deníku se podařilo získat autentická svědectví lidí, kteří ve vězení na Guantánamu působili. Poprvé se objevily necenzurované informace o zacházení s vězni. Zmíněný informátor popsal, k čemu docházelo v případě, že zadrženi nechtěli spolupracovat. Vězni byli vyslečeni do spodního prádla a přivázáni k židli. Poté co vězně připoutali, samotné týrání teprve začalo. V blízkosti jejich obličeje byly umístěny reproduktory, ze kterých hrála hlasitá hudba, zatímco na vězně blikalo stroboskopické světlo. Zároveň byla v místnosti naplněna klimatizace. Takové týrání prý trvalo i 14 hodin. [Lewis 2004a]

Toto jsou některé z příkladů praktik, kterým byli vězni z Guantánama vystaveni. V reakci na to se vězni často uchýlovali k protestním hladovkám, které následně vedly k nucenému krmení ze strany dozorců. Následující kapitola nám umožní fenoménu protestních hladovek lépe porozumět.

2 Všechny citace z anglického jazyka přeložil autor Michal Polák

3 Zpráva byla tajná kvůli dohodě, kterou Červený kříž uzavřel s vedením tábora. Lidem z Červeného kříže byl umožněn přístup do tábora a k vězňům výměnou za to, že jejich kritika a stížnosti budou adresovány americké vládě, která se postará o nápravu. Vzhledem k tomu, že reakce vlády v tomto směru byla nulová, rozhodl se Červený kříž své závěry publikovat. [Lewis 2004b]

2.1. Hladovka jako nástroj protestu

V první části této kapitoly charakterizujeme protestní hladovku a popíšeme její možné zdravotní následky. Dále bude následovat část věnovaná některým případům hladovění, které vedly k požadovaným politickým a společenským změnám. Ve třetí části se seznámíme s nejrozsáhlejšími zaznamenanými protestními hladovkami, ke kterým na Guantánamu došlo.

2.1.1. Definice protestní hladovky

Protestní hladovka je dobrovolným odmítáním jídla, případně i tekutin. Doba trvání hladovky se různí v závislosti na množství tělesného tuku, zdravotní kondici a strategii protestu. [Simanowitz 2010: 325] Tělo hladovějícího začne postupně konzumovat samo sebe. Po třech dnech játra vyvolají ketózu, což je proces, který se stará o štěpení přebytečného tuku. Tělo zpomalí svůj metabolismus, aby kompenzovalo nedostatek energie. Asi po třech týdnech začne tělo získávat energii ze svalů a orgánů. Smrt přichází v důsledku dehydratace, atrofie a selhání vnitřních orgánů, obvykle ledvin nebo jater. [ibid.: 326]

Délka trvání hladovky se může zásadně lišit podle zvoleného způsobu protestu. Nepřijímá-li protestující ani tekutiny, nedokáže pochopitelně přežít více než několik dnů. Pokud přijímá tekutiny, cukry a sůl, může hladovka trvat mnohem déle. Turečtí hladovkáři údajně zjistili, že za určitých podmínek – konzumují-li sůl, surový cukr a vitamíny – dokáže hladovějící přežít až 300 dní. [Koerner 2004] Z rekordmanů lze zmínit slavného irského republikánského hladovkáře Bobbyho Sandse, který vydržel bez jídla 66 dnů (přestože hladovku nakonec nepřežil). Nejdélší zaznamenanou nepřerušovanou hladovku podstoupil indický revolucionář Bhagat Singh, který hladověl 116 dní. [Sidhu 2012]

2.1.2. Chronologie nejznámějších protestních hladovek

Není jisté, kdy se protestní hladovka jako nástroj odporu objevila. Z historických zdrojů víme, že ve středověkém Irsku byla protestní hladovka součástí

občanského práva. Člověk mohl začít držet protestní hladovku a ostentativně vysedávat u dveří domu toho, kdo se proti němu provinil nespravedlností. Pokud by hladovějící zemřel, znamenalo by to, že pachatel bezpráví by musel odškodnit celou pozůstalou rodinu. Také se tradovalo, že by pachatele do konce života strašil duch zemřelého. [Simanowitz 2010: 326]

V Indii fungovala podobná praxe. Lidé mohli protestně sedět před domy svých věřitelů. Tato praktika byla označována jako „sedící dharma“ a údajně se objevila někdy v pátém až osmém století našeho letopočtu. Irské legendy dokonce tvrdí, že svatý Patrik držel hladovku proti Bohu. Ta skončila po pětáctyřiceti dnech, kdy Bůh ustoupil. [ibid.: 326]

V Irsku se hladovka na dlouhá století vytratila, aby se pak znovu vrátila ve 20. století, když se Irové chtěli oddělit od Velké Británie [Dingley 2007: 461]. V roce 1920 zemřel v londýnské věznici Terence MacSwiney, člen Irské republikánské armády, který hladovkou protestoval proti své vazbě. Jeho smrt vyvolala velkou odezvu. MacSwineyho pohřeb a cesta rakve do Irska se proměnily v protestní demonstraci, které se zúčastnilo 40 000 lidí a požehnání poslal tehdy i papež. [Simanowitz 2010: 327]

Další významná hladovka přišla v roce 1923, kdy 8000 irských vězňů protestovalo proti Anglo-irské dohodě o nezávislosti Irska. Protestujícím se nelíbilo, že nebylo dosaženo nezávislosti celého ostrova, neboť Severní Irsko bylo ponecháno Británii.

Vůbec nejznámější hladovkou je rozhodně ta z roku 1981, při které se Irové bouřili proti tomu, že ve vězení nemají status válečného zločince. Samotné hladovce předcházela tzv. špinavý protest, kdy vězni odmítali nosit vězeňskou uniformu, nespřchovali se a potírali stěny cely svými exkrementy. Když ani tento protest nepřinesl výsledky, rozhodli se vězni pro radikální řešení – skupinovou protestní hladovku. Ta začala v únoru roku 1981. Následkem hladovky zemřelo celkem 10 vězňů. Zemřelé hladovkáře nahradili další dobrovolníci, ale protest na žádost rodinných příslušníků dál nepokračoval. [Dingley 2007: 464-465]

Hladovka je účinným nástrojem vzdoru i v jiných koutech světa. V roce 2012 drželo hladovku na 700 kurdských vězňů, kteří se rozhodli protestovat proti věznění svého vůdce Abdullaha Ocalana, který si na ostrově Imrali odpykával doživotní trest za terorismus. Situace se vyhrotila v roce 2011, když turečtí představitelé ukončili mírové jednání s Ocalanem a umístili ho do úplné izolace. V reakci na to zahájilo 60 zadržených Kurdů protestní hladovku. K nim se postupně přidalo dalších více než 600 vězněných Kurdů, nespočet obyčejných lidí a také celá řada vysoce postavených kurdských politiků. [Krajeski 2012] Premiér Turecka Recep Tayyip Erdogan hladovku odsoudil a Kurdy obvinil z vydírání: „*Nemůžete vydírat stát umíráním.*“ [Yackley 2012] Hladovka skončila po dvašedesáti dnech, kdy Ocalan vydal prohlášení, ve kterém prosil všechny účastníky hladovky, aby ji neprodleně ukončili. Nikdo nezemřel a Kurdové dosáhli svého, protože se jim podařilo obnovit diplomatická jednání s tureckou stranou.

V historii se hladovky nadále opakují. Podle Amnesty International jenom v letech 1972 až 1984 proběhlo přibližně 200 hladovek ve více než 52 zemích světa. [Healy 1984]

2.1.3. Protestní hladovka na Guantánamu

První protestní hladovky na Guantánamu začaly na počátku roku 2002. Jednalo se o několik krátkodobých hladovek, které vězni drželi v návaznosti na údajné neuctivé zacházení s islámskou posvátnou knihou Korán. První rozsáhlá dlouhodobější hladovka začala v únoru téhož roku, kdy byl jednomu z vězňů zabaven turban při modlitbě. Protestní hladovky se nakonec zúčastnilo 198 vězňů. Protestující chtěli vyjádřit nesouhlas s uvězněním na dobu neurčitou bez jakéhokoli soudního procesu a také se ohradit vůči drsným životním podmínkám v táboře. Protest trval více než dva měsíce. [Gutierrez 2005: 7]

V červnu 2005 dva propuštění Afghánci oznámili, že na Guantánamu začala další protestní hladovka. Podle jejich výpovědí se jednalo o nenásilný protest s názvem „Hladovění k smrti“. Kromě příjmu potravy v rámci protestu bojkotovali sprchování či výměnu oděvu. Cílů měli celou řadu – dosáhnout tolerance pro svou víru,

spravedlivého soudu s řádnou právní obhajobou, lepšího jídla a pitné vody, více času na denním světle, odborné zdravotní pomoci, možnosti komunikace s rodinou a účasti neutrálního mediátora v táboře. Ministerstvo obrany nejprve zprávu o probíhající hladovce vyvrátilo, ale později pod tlakem médií potvrdilo, že 52 vězňů opravdu zahájilo protestní hladovku. Nevládní zdroje uváděly, že hladovky se účastnilo až 200 vězňů. Protest trval 26 dní a celkem padesát lidí muselo kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu dostat infuze. [ibid.: 9]

K další protestní hladovce, již se zúčastnil neznámý počet osob, došlo následující měsíc, jelikož se podmínky v táboře i přes sliby tamního vedení nijak nezlepšily a navíc byl napaden jeden z mladistvých vězňů. Vedení tábora tuto hladovku přiznalo až po měsíci. Informovalo, že 76 osob odmítá stravu a 7 osob muselo být v důsledku úbytku váhy hospitalizováno. [ibid.: 12]

K zatím poslední rozsáhlé hladovce došlo v březnu roku 2013. Rozpoutal ji spor kolem zabavování Koránu. Během kulminace protestu hladovělo 106 ze 164 zadržovaných. Podle informací z tábora bylo v odpovědi na tento protest nuceně souběžně krmeno 46 lidí, což je nejvyšší zaznamenaný počet v historii věznice. V průběhu této doby byl také zveřejněn otevřený dopis, v němž 9 vězňů vysvětlovalo důvody, proč se rozhodli hladovku zahájit. „*Nepřeji si zemřít, ale jsem ochoten smrt riskovat, neboť chci protestovat proti tomu, že jsem vězněn již více než celé desetiletí (...) a jsem vystaven nelidskému a ponižujícímu zacházení a je mi odepřena možnost právně se bránit. (...) Moje rozhodnutí zúčastnit se hladovky (...) nebylo jednoduché. Dělán to, protože je to doslova jediný způsob, jak si zajistit pozornost celého světa.*“ [Aemer 2013: 1]

První vězni protest ukončili v průběhu července. Vězení od září nevydává pravidelné zprávy, protože hladovku drží údajně už jen několik posledních osob. Podle dostupných informací hladovka nadále trvá. Poslední zveřejněné informace z 2. prosince říkají, že hladovku stále drží 15 vězňů a všichni jsou nuceně vykrmováni. [Rosenberg 2013]

Značné množství vězňů začalo v důsledku opakovaných hladovek výrazně hubnout. V roce 2009 zveřejnil novinář Andy Worthington článek *Guantanamo's Hidden History: Shocking Statistics of Starvation*, v němž píše, že celkem 60 vězňům v době pobytu na Guantánamu poklesla váha pod 51 kilogramů a 18 vězňům dokonce pod 44 kilogramů. [Worthington 2009: 4] Právě váha kolem 50 kilogramů je přibližnou hranicí, do které jsou lékaři na Guantánamu ochotni hladovění tolerovat. Při poklesu váhy pod tuto hodnotu jsou lékaři instruováni, aby přistoupili k tzv. nucenému krmení⁴. S tímto pojmem se blíže seznámíme v další kapitole.

2.2. Vzpoura a nucené krmení vězňů

Přestože se nucené krmení vězňů dostává do společenského povědomí až v posledním desetiletí, první použití byla zdokumentována už na počátku 20. století. Dějiny této praxe budou předmětem první části této kapitoly. V další části se budeme zabývat tím, v jaké podobě se nucené krmení objevuje dnes ve věznicích na Guantánamu. Následně si ukážeme, jak na problematiku nuceného krmení pohlíží mezinárodní právo. Hladovka je uznávanou formou protestu, na kterou má každý člověk právo. Nucené krmení svým způsobem člověka okrádá o možnost protestovat, protože z hladovky eliminuje její nejdůležitější součást – hrozbu smrti hladovějícího. Seznámíme se se stanoviskem lidskoprávních úmluv a deklarácí, které tyto případy upravují. Předposlední část budu věnovat vysvětlení, jak se USA podařilo obejít legislativu a legalizovat pro své účely nucené krmení. V poslední části shrneme dosavadní poznatky o nuceném krmení, které nás následně dovedou k otázkám, proč k nucenému krmení vlastně dochází.

2.2.1. Nucené krmení v historii

Jedněmi z prvních, kdo začaly využívat hladovku k prosazení politických cílů, byly sufražetky začátkem 20. století. Právě vůči nim, bylo poprvé použito nucené krmení. Tehdejší medicína nebyla tak vyspělá jako dnes, a proto byla samotná procedura technicky nedokonalá a také mnohem bolestivější. Aby se vůbec podařilo

⁴ V medicíně se pro dobrovolné krmení pacienta plastovými trubičkami používá termín enterální krmení. Jelikož procedura krmení na Guantánamu není dobrovolná, její podstatu lépe vyjadřuje pojem nucené krmení.

do žaludku zavést gumovou výživovou trubičku, musela být ženám do úst vložena kovová obruč, aby nemohly přívod potravy překousnout. Běžně se stávalo, že trubička byla omylem zavedena do průdušnice, takže strava místo do žaludku směřovala do plic, což v případě pozdního odhalení mohlo vést ke smrti vězeňkyně. Několik sufražetek v důsledku nuceného krmení opravdu zemřelo. [Simanowitz 2010: 328]

S nuceným krmením vězňů se začátkem 20. století potýkali také Irové. V roce 1917 byl zatčen irský republikán Thomas Ashe za přednesení pobuřujícího projevu, načež začal okamžitě držet hladovku. Britové nechtěli připustit jeho mučednickou smrt, a tak se rozhodli pro nucené krmení. Ashe měl zůstat ve vězení tři měsíce, ale zemřel už první den vazby. Přesné důvody úmrtí nejsou známe, ale pravděpodobně byla smrt důsledkem neodborně provedeného nuceného krmení. [Sweeney 1993: 426]

2.2.2. Nucené krmení dnes

Nejmodernější technika nuceného krmení se používá ve vězení v Guantánamu. Vězeň je nejprve pevně připoután, aby nemohl hýbat hlavou, rameny, rukama a nohama⁵. Následně jsou mu nosními dírkami či ústy⁶ zavedeny dvě malé plastové trubičky, které ústí do žaludku. Po bezpečném zavedení je hladovějícímu podán nutriční doplněk *Ensure*, který obsahuje všechny nezbytné kalorie, proteiny, vitamíny a minerály. Vězeň je krmen dvakrát denně a krmení trvá obvykle dvě hodiny. [The Constitution Project 2013: 229] Vězeň zůstává připoutaný ještě hodinu po krmení, aby nemohl nutriční přípravek vyzvrátit. V případě, že počet vězňů držících hladovku je příliš vysoký a není možné nechat vězně připoutaného, protože je nutné krmit další, jsou vězni umístěni na tzv. suchou celu, kde není přístup k tekoucí vodě. V této cele zůstávají 45-60 minut pod dozorem strážě, která kontroluje, aby potravu nevyzvrátili. Pokud ke zvracení dojde, musí vězeň znovu na krmení. [Leopold 2013]

Výše zmíněné historické případy a současný případ nuceného krmení na Guantánamu mají mnoho společného. Smrt ve vězení vždy vyvolá velkou kontroverzi, a proto se jedná o velmi účinnou formu protestu, ať už chce hladovějící

5 Vězni začali být připoutáváni až roku 2005 na základě doporučení forenzního psychiatra a tří dalších konzultantů, kteří chtěli tímto nařízením reagovat na vzrůstající stupeň nespolupráce vězňů. [The Constitution Project 2013: 228]

6 Proces zavádění trubiček se dá shlédnout na serveru youtube, kam zavěsil video britský server the Guardian. Nucené krmení podstoupil dobrovolně americký hudebník Yasiin Bey, aby ilustroval, jak nepříjemná procedura to je.

poukázat na nerovnost mužů a žen, nespravedlivý žalář nebo na neúctu k vyznání. Vězni, kteří se rozhodnou zahájit hladovku, se k ní většinou uchylují jako k poslednímu řešení, potom co všechny ostatní prostředky odporu vyčerpali. Z těchto důvodů je protestní hladovka uznávána i v mezinárodním právu. Přesné znění legislativy rozebereme v následující části.

2.2.3. Protestní hladovka a nucené krmení vězňů v mezinárodním právu

Hladovka jako forma protestu je mezinárodně uznávaná od roku 1975. V tomto roce se uskutečnila Tokijská konference, kde vznikla Tokijská deklarace proti mučení. Za nejdůležitější lze považovat bod č.6: *„Když vězeň odmítne stravu a je při tom lékařem zhodnocen jako schopen racionálního a svobodného posouzení možných následků, neměl by být uměle dokrmován. Zhodnocením vězňovy způsobilosti by měl být pověřen minimálně jeden nezávislý lékař. Důsledky odmítání potravy by měl lékař vězni vysvětlit.“* [WMA 1975]

V roce 2006 následovala konference Světového zdravotnického shromáždění na Maltě, kde vznikla deklarace, která se týká výhradně protestních hladovek. V jejím prvním bodě je popsáno, kdo může a nemůže být uznán hladovkářem. O uznání rozhoduje lékař, který musí zhodnotit mentální kapacity pacienta a určit, je-li dotýčný při smyslech natolik, aby mohl racionálně rozhodovat o svém zdraví. Mentálně postižení lidé tedy nemohou protestní hladovku zahájit. Dále deklarace říká, že lékař by se měl seznámit se zdravotní historií pacienta. Na jejím základě by měl pacienta informovat o zdravotních rizicích, která s sebou hladovka přináší. Lékař by měl s hladovějícím komunikovat na denní bázi a pravidelně kontrolovat, zda je i nadále odhodlán pokračovat v protestu. V případě, že hladovějící ztratí vědomí, měl by lékař postupovat podle instrukcí, které protestující zanechal. Pokud má lékař podezření, že instrukce vznikly pod tlakem třetí strany, je možné se přáním pacienta neřídit. Posledním a nejdůležitějším bodem deklarace je, že nucené krmení je eticky nepřijatelné, a to i v případě, že je myšleno v dobrém. Jakékoli krmení doprovázené

vyhrožováním, manipulací, užitím pout či síly je považováno za ponižující a nehumánní. [WMA 2006]

Z výše zmíněného je patrné, že se mezinárodní právo tématům protestních hladovek a nuceného krmení věnuje. V praxi je ovšem problematické požadavky z Tokijské a Maltské deklarace uplatňovat. Světové organizace lidských práv disponují dvěma nástroji – deklaracemi a konvencemi. Zatímco deklarace se řadí k tzv. měkkému právu, a proto se nedá jejich plnění právně vynutit, konvence jsou tzv. tvrdým právem, což znamená, že jejich dodržování je právně vymahatelné. Z tohoto důvodu lze deklarace považovat pouze za lidskoprávní doporučení, kterými by se civilizované země měly řídit, ale v případě, že tak neučiní, nevznikají pro ně žádné sankce ani právní problémy.⁷

2.2.4. Proč je třeba nucené krmení?

Nyní se dostáváme k výzkumné otázce této práce. Seznámili jsme se s děním ve věznicích na kubánském Guantánamu, kde bylo od roku 2002 vězněno více než sedm set osob, které by podle Spojených států mohly být teroristy nebo by s nimi mohly být v kontaktu. Podmínky v táboře jsou podle bývalých vězňů a lidskoprávních organizací nevyhovující. Vězni mají k dispozici malé cely, kam slunce svítí jen několik minut denně a možností celou opustit je jen minimum. Vězni se setkávají s diskriminačním jednáním ve spojitosti se svou vírou. Neinformovaní zaměstnanci tábora narušují modlitby vězňů nebo nevhodně zacházejí s posvátnou knihou Korán, což vede ke konfliktním situacím. Většina vězňů je ve velmi špatném psychickém a fyzickém stavu v důsledku spánkové deprivace, fyzického napadání, nuceného sezení v nepřírodných pozicích, dlouhotrvajícího nošení kukly či různých forem sexuálního obtěžování. Vězni se v této situaci často ani nemají možnost odvolat či požádat

⁷ Spojené státy nerespektují ani deklarace, ani konvence. Ženevská konvence například říká: „*Jestliže osoba, která se ocitla v moci protější strany, není zadržena jako válečný zajatec a má být touto stranou souzena za protiprávní jednání související s nepřátelskými akcemi, bude tato osoba oprávněna domáhat se svého práva na status válečného zajatce před soudem a práva na vynesení soudního rozhodnutí o této otázce.*“ [Mezinárodní výbor Červeného kříže 1949: 131-132] Právě v tomto bodě není Ženevská konvence dodržována. Prezident Bush v únoru 2002 na základě rozboru ministerstva obrany rozhodl, že členové Tálibánu nemají status válečných zločinců. Podle instrukcí konvence by Spojené státy měli u soudu rozhodnout, jaký je status vězňů. Žádný soud tohoto typu s vězni z Guantánama neproběhl. Během Války v Zálivu přitom proběhly stovky těchto soudů a mnohé z nich byly rozhodnuty ve prospěch zadržených. [Greenberg 2005: 19] Bushova administrativa se bránila, že lidé na Guantánamu nemohou být považováni za válečné zločince, protože Ženevská konvence je zastaralá a není přizpůsobena novým formám války (tj. Války s terorismem.) [Butlerová 2004: 81] Porušování Ženevské konvence se obešlo bez trestů. Bush byl za svou politiku vůči válečným zločincům opakovaně kritizován, ale k žádným sankcím vůči Spojeným státům nedošlo.

o přeložení do jiného nápravného zařízení. Protestní hladovka se vězňům nabízí jako jediná možnost, jak se ohradit proti nastalé situaci. Reakce jejich vězňů je ve většině případů odmítavá. Jen minimum požadavků protestujících bývá splněno a ostatní jsou dlouhodobě ignorovány. Každá protestní hladovka je doprovázena nuceným krmením, a to i přesto, že v mezinárodním právu se nacházejí dvě deklarace, které zakazují, aby byli vězni protestující hladovkou uměle dokrmováni.

Nucené krmení vězňů na Guantánamu je poměrně výjimečným jevem. Protestní hladovky v historii často nuceným krmením nekončily. V osmdesátých letech minulého století čelila Velká Británie vzrůstajícímu násilí v Severním Irsku, kde docházelo k velkému množství teroristických útoků. Britové reagovali masivním zatýkáním irských republikánů. Ti ovšem nebyli spokojeni s tím, jak je s nimi zacházeno ve vězení. Slavný aktivista Bobby Sands a jeho spolupracovníci proto zahájili protestní hladovku a čekali, zda budou jejich požadavky vyslyšeny. Margaret Thacherová, tehdejší premiérka Velké Británie, proti jejich hladovění nijak nezasáhla. Ve vězení následkem hladovky zemřelo celkem 10 lidí. Mnoha dalším hladovění na poslední chvíli rozmluvily rodiny. Výzkumná otázka této práce zní: Co Spojené státy vede k nucenému krmení hladovkářů? Co si od tohoto kroku slibují?

3. Tvorba hypotéz

V této kapitole se seznámíme s hypotézami, které v dalších kapitolách podrobíme rozboru. Nejprve se přesuneme k sociologii Michela Foucaulta. Jeho práce nám poslouží jako výchozí bod dalšího zkoumání. Jednu kratší kapitolu věnujeme poměrně nezanedbatelným komplikacím s Foucaultovým pojmoslovím.

3.1. Michel Foucault jako zdroj hypotéz

Dynamice jednotlivce a státních struktur se velice podrobně věnuje francouzský sociolog a filosof Michel Foucault, kterého fascinovala síť moderních mocenských vztahů definovaných životem, věděním a tělem. Foucaultovo smýšlení o moci zaujalo mnohé teoretiky, kteří s jeho pomocí interpretovali události následující po teroristických útocích z 11. září. V této práci se budeme věnovat interpretacím

od Judith Butlerové, Giorgia Agambena či dua marxistických filosofů Antonia Negriho a Michaela Hardta. Nejprve budeme věnovat pozornost Foucaultovým textům, kde autor představuje koncepty, které budou později využity v hypotézách této práce. Foucaultovo smýšlení o moci se v průběhu jeho života měnilo. V knize *Dohlížet a trestat* se nejprve věnoval koncepci disciplíny. Její vznik popisuje na historickém příkladu rozvoje věznění ve Francii 17. století. Ukazuje, jak se proměnil vztah jednotlivce a státních institucí v kontextu mocenských vztahů. V další knize *Dějiny sexuality* a v cyklu přednášek *Je třeba bránit společnost* zavádí nový příbuzný koncept biopolitiky či biomoci, který má proti disciplíně mnohem rozsáhlejší uplatnění. Zatímco disciplína měla zasahovat jen do života jednotlivců, biomoc usiluje o to, aby ovlivňovala celou populaci. Finální poznámky o technologii moci nalezneme ve Foucaultově přednášce *Governmentalita*. Autor opět připomíná pojmy disciplíny a biomoci jako nezbytné součásti sociální reality, ale zároveň zavádí koncept governmentality, či, chcete-li, umění vládnutí. Governmentalita je podle Foucaultova názoru zodpovědná za to, že moderní stát dokáže fungovat v takové podobě, v jaké ho dnes známe. V další části textu si představíme Foucaultovy koncepty disciplíny, biomoci a governmentality, se kterými dále pracují výše zmiňovaní autoři.

3.1.1. Foucaultova disciplína

Disciplinární moc se podle Foucaulta výrazněji objevuje v 17. a 18. století, nicméně nejde říct, že by se jednalo o něco nového, protože velice podobné mocenské praktiky můžeme nalézt již dříve v kláštorech, armádách a dílnách. Na zrod disciplinární moci má velký vliv vstup lidského těla do mašinerie moci. Lidé v nové a nejisté době potřebovali nějaký řád. Jacques Donzelot tvrdí, že v době Francouzské revoluce bylo tělo využíváno značně nevhodně, většinou pouze na užívání a zahálku. Společnosti zásadně chyběla určitá ekonomie těla. [Donzelot 1979: 12-13] Politická anatomie (Foucault takto pojmenovává vstup těla do mašinerie moci) se začíná projevovat pozvolna. Anatomie byla svým způsobem odpovědí na nové společenské jevy jako je průmyslová inovace, epidemie infekčních nemocí atd. Jednou z prvních institucí, kde se disciplinární techniky objevují, je vězení. Později si je

přisvojují také instituce právního a obranného aparátu státu (policie, armáda) nebo čistě civilní instituce (školy, nemocnice atd.) Foucault uvádí jako jeden z prvních příkladů užití disciplíny káznici Maison de Force v belgickém Gentu. Věznění samo o sobě bylo dosti nákladné a vězni v Gentu proto museli nuceně pracovat, aby se finančně podíleli na své vlastní nápravě. To se ukázalo jako prospěšné, protože vězni po odpykání trestu káznici opouštěli v dobrém zdravotním stavu a schopni zapojit se do pracovního procesu. [Dreyfus, Rabinow 2002: 236] Vězení jako první jasně ukázalo, že novodobé „*tělo je (...) přímo pohrouženo do pole politického; vztahy moci na něj bezprostředně působí; zmocňují se ho, označují ho, cvičí ho, střeží ho, nutí ho pracovat, podřizují ho různým ceremoniím, vyžadují od něj, aby se vykazovalo jistými znaky.*“ [Foucault 2000: 60] Jak ale zaručit, že tělo bude opravdu cvičit a pracovat? Foucault k tomuto říká, že tělo je společensky užitečné pouze tehdy, pokud je tělem zároveň produktivním i podřízeným. Podřízení lze dosáhnout násilnými či ideologickými prostředky. V případě, že disciplinární technologie uspěje, tak „*poslušné (...) tělo (...) může být využito, (...) může být transformováno a zdokonaleno.*“ [ibid.: 201]

3.1.2. Foucaultova biomoc

Biomoc si klade za cíl mnohem více. „*Nová technologie (...) se obrací k množství lidí, ale nikoli jako k souhrnu jednotlivých těl, nýbrž tak, že naopak tvoří globální masu.*“ [Foucault 2005: 218] Biomoc je reakcí na zjištění, že populace má svoje specifické problémy. Za biomocí se skrývá snaha nastavit určité regulační mechanismy, které by populaci vyvázaly ze stavu nahodilosti a daly by jí nějaký řád. Jsou to právě nejruznější demografické statistiky, které mají napomoci tomuto osvobození. Nově nabyté vědomosti ukazují, že smrt je zbytečná a nevídaná. Biomoc staví smrt do pozice největšího nepřítele, protože člověk momentem smrti uniká veškeré moci a vrací se k sobě samému. Vidíme naprostou změnu pohledu. Moc nad smrtí si státní aparáty vždy velice pozorně hýčkaly. Najednou státní moc stále více „*(zasahuje– pozn. M.P.) ve prospěch života a do způsobu života a do toho, ‚jak vést‘ život (...), aby zvýšila cenu života, aby dohlédla nad nehodami, náhodami, nedostatky, jež (život– pozn. M.P.) postihují.*“ [ibid.: 222]

3.1.3. Foucaultova governmentální

Governmentalita je podle Foucaulta poslední vývojová fáze, kam se musí vztah jednotlivce a státu posunout. Governmentalitu Foucault často označuje jako „umění vládnout“ (art of government). Ve svém prvotním významu se umění vládnout snaží odpovědět na otázku „*jak zavést ekonomii, čímž je myšleno správný způsob, jak má pracovat s jednotlivci, zbožím a bohatstvím v kontextu rodiny*“. [Foucault 1991: 92] Na jiném místě je konkrétnější, když říká: „(Umění – pozn. M.P.) vládnutí je definováno jako správný způsob, jak nakládat s věcmi (...) tak, aby to bylo prospěšné pro všechny věci, kterým je vládnuto.“ [ibid.: 95] Autor tvrdí, že v průběhu 17. století je, s výjimkou merkantilismu, idea umění vládnout nemobilizována. Je tomu tak hlavně proto, že je velice silná pozice suveréna, který zohledňuje pouze své osobní zájmy. Blahobyt jednotlivců v tomto režimu není zásadní. Idea umění vládnout se mohla naplno prosadit až začátkem 18. století, kdy dochází k masivní demografické expanzi, která s sebou přináší nadbytek peněz, jež jsou dále využity k podnikání, zemědělství nebo k volnočasovým aktivitám. Ekonomické hledisko začíná pronikat do lidského života. Nejde ale pouze o sféru života v rodině, ale o sféru života celé populace.

3.2. Problematičnost Foucaultova pojmosloví

Foucault je autorem, který svá pojmosloví nebral jako konstanty a byl ochoten do nich zasahovat a revidovat je. To je jeden z důvodů, proč je poměrně komplikované se ve Foucaultově sociologii vyznat. U Foucaulta se nemůžeme spolehnout, že jeden určitý pojem má ve všech jeho pracích stejný význam.

V této práci bude největší problém představovat dvojice biomoc a governmentalita. Biomoci je věnováno množství textů, zatímco governmentality se Foucault takřka výhradně věnoval ve svých knižně vydaných přednáškách. V přednášce nazvané *Governmentalita* se kromě jiného zabývá tím, jaké jsou vztahy mezi jednotlivými mody moci. Biomoc ve výkladu úplně chybí.

Autor zde vylučuje variantu, že by mezi mody mohl existovat hierarchický vztah, kde mladší modus moci je vždy pokročilejší. „*Nesmíme posuzovat věci*

z hlediska nahrazení společnosti suverénní společnosti disciplinární a také následujícím nahrazením disciplinární společnosti společností governmentální. Ve skutečnosti tu máme trojúhelník suverenity-disciplíny-governmentality.“ [Foucault 1991: 102] V tomto trojúhelníku chybí biomoc a v celé přednášce není vůbec zmíněna.

Ač o vztahu biomoci a governmentality Foucault nikdy nehovořil, je jasné, že určitý vztah mezi nimi existuje. K podobnému závěru došel také David Macey, který si všiml, že zmínek o biomoci ve Foucaultových přednáškách z konce osmdesátých let ubývá. V přednáškovém cyklu *Zrození biopolitiky* se vysvětlení biomoci vůbec nevěnuje. Biomoc či biopolitika je zmíněna jen okrajově a nepatří k zásadním tématům jeho přednáškového cyklu. Macey se domnívá, že Foucaultova neochota vysvětlovat biomoc souvisí s tím, že: „*biomoc je pouze podmnožinou širší kategorie (kterou pojmenovává – pozn. M.P.) ‚vládnutí‘ nebo ‚governmentalita‘.*“ [Macey 2009: 189] Dá se říci, že Foucault od biomoci postupně ustupuje a velmi podobnou úlohu v jeho sociologii přebírá governmentalita. V základních ohledech jsou si pojmy biomoc a governmentalita opravdu podobné. Domnívám se, že v této práci je můžeme považovat za zaměnitelné. Mocenský trojúhelník může tedy stejně dobře fungovat v podobě suverenity-disciplína-biomoc. Kolem složek tohoto trojúhelníku budeme později vytvářet hypotézy pro tuto práci.

3.3. Zrcadlení Foucaulta v soudobých textech věnovaných Guantánamu

Cílem této kapitoly je shrnout práci autorů, kteří sociologicky tematizují dění na Guantánamu. Činí tak buď za pomoci Foucaultova pojmosloví nebo Foucaultovo pojmosloví používají jako výchozí bod k dalšímu zkoumání. V této práci budou figurovat koncepty tří autorů, respektive dvou a jedné autorské dvojice. Prvním je italský sociolog a filosof Giorgio Agamben, dále je to duo marxistických filosofů Antonio Negri a Michael Hardt a filosofka a genderová teoretička Judith Butlerová. Každému z těchto autorů bude věnována jedna kapitola, v níž bude vyloženo, jak oni sami píšou o táboře na kubánském ostrově Guantánamo a jakým způsobem k tomu využívají foucaultovskou sociologii. Závěrečná část této sekce bude věnována shrnutí,

kde se pokusíme poukázat na rozdílnosti jednotlivých autorských přístupů a zároveň upozornit na určité prvky, které se u všech autorů opakují.

3.3.1. Agambenův homo sacer

Giorgio Agamben ve svých dvou knihách *Homo Sacer* a *State of Exception* zkoumá vztah jedince a politické moci. Autor přichází s myšlenkou, že biomoc může za určitých podmínek obsahovat určité prvky suverenity. Podle Agambena je pro suverenitu charakteristické, že je to „*sféra, kde lze zabít, aniž by to znamenalo dopustit se vraždy a vykonat oběť, a život polapený v této sféře je posvátný, lze jej zabít, ale nelze jej obětovat*“ [Agamben 2011: 86] Popsal to už Carl Schmitt svou definicí suveréna: „*Suverén je ten, kdo rozhoduje o výjimečném stavu.*“ [Schmitt 2012: 9] To vlastně vystihuje možnosti suveréna, který v situaci výjimečného stavu může zacházet s lidskými životy, jak se mu zlíbí. Může je poslat do války, může je využívat k zemědělským pracím, ale je jisté, že pokud by zemřeli, nelze suveréna stíhat ani pomocí právní ani církevní moci. Agamben dále říká, že tento čin vykonaný na jednotlivci „*není klasifikován ani jako vražda, ani jako vykonání rozsudku, ani jako znesvěcení posvátného.*“ [Agamben 2011: 85] Agamben má pro tento život označení „homo sacer“, což se dá volně přeložit jako život posvátný nebo pouhý život. Posvátný je v tom smyslu, že se na něj nevztahuje vlastně žádná moc. „*Člověk (...) (je – pozn. M.P.) prostě umístěn mimo kompetenci lidských zákonů, aniž by přešel do kompetence boží.*“ [ibid.: 84]

Na první pohled se může zdát, že taková absence práva musí bezpodmínečně vést k chaosu a anarchii, ale opak je pravdou. Není to ona výjimka života homo sacer, která by se vymykala zákonům a pravidlům, ale jsou to právě ony zákony a pravidla, které pozastavením své platnosti umožňují výjimku života homo sacer. Právní řád existuje a je funkční právě díky tomu, že existují výjimečné stavy podobné pouhému životu homo sacer. Ten může být beztrestně zabit, ale nemůže být obětován. Řád a výjimka jsou spolu v nezbytném symbiotickém vztahu.

Agamben se dále pouští do kritiky Michela Foucaulta, který při svém studiu biopolitiky naprosto opomenul právě dimenzi výjimečného stavu, jejímž

prostřednictvím se prosazují suverénní tendence manipulovat s lidskými životy tak, jako by byly homo sacer. Foucault se ve svém biopolitickém modelu společnosti není schopen vypořádat se situacemi, kdy je člověk připraven o život. Agamben uvádí jako příklad koncentrační tábory, které také spadají do kategorie výjimečného stavu, kde biopolitické principy prostě neplatí.

Nacisté vytvořili novou právní kategorii ‚bezcného života‘ či ‚života nehodného žití‘. Agamben tvrdí, že lidé v koncentračních táborech byli vlastně svého druhu homo sacer. Nacistické Německo jednalo v souladu s biopolitickou tendencí vykonávat suverénní moc nad pouhým životem. Kdo vstupoval do tábora, pohyboval se v zóně nerozlišování mezi vnějším a vnitřním, výjimkou a pravidlem, povoleným a zakázaným, kde samy pojmy subjektivního práva a právní ochrany již neměly smysl. [ibid.: 166] Vznikly také studie, které dovedly Agambenovu argumentaci ještě dál tvrzením, že novodobí homo sacer jsou vězni zavření na Guantánamu.

Agamben se ale mýlí ve svém tvrzení, že Foucaultova teorie moci není schopna vysvětlit výjimečné stavy jako koncentrační tábory či věznici na Guantánamu. Problém spočívá v tom, že Agamben přistupuje k suverenitě, disciplíně a biomoci hierarchicky. V případě, že se objeví nový modus moci, považuje ho automaticky za dominantní. Foucault přitom jasně říká, že biomoc nevylučuje disciplinární moc, ale integruje ji, do určité míry ji modifikuje, ale především ji využívá tím, že ji infiltuje a stane se svým způsobem její součástí. [Foucault 2003: 242] Agambenův výklad ignoruje možnost, že jednotlivé složky moci se mohou vzájemně překrývat a tím pádem fungovat souběžně.

Agamben se také mýlí v tvrzení, že Foucault nehovořil o koncentračních táborech. Foucault tak činí v cyklu přednášek *Je třeba bránit společnost*. Pro Foucaulta se suverénní moc pojí s připravováním o život, zatímco biomoc se pojí s reprodukováním života. Foucault si sám uvědomoval, že se tím dostává do problémů. *„Jak taková moc může zabíjet, je-li pravda, že moc suverenity neustále ustupuje, a že na postupu je naopak kázeňská nebo regulující biomoc. Jak taková moc může zabíjet, je-li pravda, že jde bytostně o zvýšení ceny života, prodloužení jeho délky,*

rozmnožování jeho šancí, odvracení nehod od něho či o vyrovnávání ztrát? Jak je za takových podmínek možné, aby nějaká politická moc zabíjela, dožadovala se smrti, požadovala ji, dávala zabíjet, vydávala rozkaz zabíjet, vystavovala smrti nejen své nepříteli, nýbrž dokonce své vlastní občany? Jak může tato moc nechat umírat, když je jejím bytostným cílem dávat žít? Jak vykonávat právo smrti, jak vykonávat funkci smrti v politickém systému, který je soustředěn na biomoc?“ [Foucault 2005: 227]

Odpověď na tyto otázky Foucault nachází v rasismu. *„Rasismus je zaveden proto, aby odlišil život, který stojí za to žít, od života, který může být zabit.“* [Tagma 2009: 423] Právě nacistické Německo a fašistická Itálie implementovaly určitou biologickou variantu rasismu, který se dá pojmenovat jako kulturní rasismus. Nejedná se ale o tradiční rasismus, vyznačující se vzájemným pohrdáním a nenávistí dvou ras. Stejně tak nejde o jakýsi ideologický rasismus, kdy se státy snaží zažehnout nenávist vůči určitému mytickému nepříteli, který si podle nich klade za cíl podryvat sociální těleso. Nepřátelé, které je v tomto případě potřeba odstranit, nejsou nepřátelé v politickém smyslu, ale jsou nebezpečím vzhledem k populaci. Foucault dále říká: *„Smrt druhého člověka není prostě můj život, pokud se bude jednat o mé osobní bezpečí; smrt druhého člověka, smrt špatného člověka, podřadné rasy (nebo kohosi degenerovaného, nenormálního), to je právě to, co učiní život obecně zdravějším a čistším.“* [Foucault 2005: 228]

Foucault tedy tvrdí, že skrze rasismus se nacistickému režimu úspěšně daří vytvořit jinak neskutečnou koexistenci ochrany života společnosti a možnosti zlikvidovat jakéhokoli protivníka nehledě na to, že se může jednat i o člena vlastní společnosti. Na identický kulturní rasismus narážíme i v případě vězení na Guantánamu, kde je aplikována stereotypní zjednodušená dichotomie o civilizovaném západním světě Evropy a Ameriky v kontrastu s barbarským a islámským východem reprezentovaným například Irákem nebo Íránem.

Podíváme-li se na jiné charakteristiky tábora v Guantánamu, zjistíme, že ke koncentračním táborům a tedy agambenovským situacím výjimečného stavu má nakonec daleko. To dokládá například Tagma, který se vztahem mezi koncentračními

tábory a tábořem Guantánamo také zabýval. V jednom ze svých článků píše: „*Na rozdíl od homo sacer, kteří mohou být zabiti, ale nesmí být obětováni, vězni na Guantánamu nemohou být ani zabiti, ani obětováni. De facto se ve vězení snaží udržet vězně při životě (...) Věznům je zaručena obdobná zdravotní péče, jakou má personál káznice. (...) Hlídači mají rozkaz chránit vězně tak, jako by se oni sami chránili před nepřátelským aktem, případným zraněním či smrtí.*“ [Tagma 2009: 420]

Ano, vězni bezpochyby jsou vystavení biomoci, ale suverénní složka typická pro výjimečný stav v tomto případě není přítomna. „*Mnohé předvídatelné a pravděpodobné události, které se mezi vězni očekávají, byly předpovězeny a zapsány do manuálu. Dvěšestpadesátistránkový manuál nazvaný ‚Standardní operační procedury‘ vymezuje pravidla, předpisy a postup při léčbě.*“ [ibid.: 420] Manuál obsahuje vše od návodu, jak stříkat pepřový sprej až po popis muslimských modlitebních rituálů. Guantánamo lze z toho důvodu jen velice těžko chápat jako výjimečný stav, tak jak ho ve svých publikacích popisuje Giorgio Agamben. Pokud ale na Guantánamu dochází k porušování právního řádu reprezentovaného zmiňovaným manuálem, tak by suverénní zacházení s vězni mělo mít kořeny právě v určité formě rasismu, jak píše Foucault.

3.3.2. Válka jako výjimečný stav Hardta a Negriho

V předchozí kapitole jsme se seznámili s koncepcemi italského sociologa Giorgia Agambena, který použil Foucaultovy teorie moci a aplikoval ji na jinak těžko právně i teoreticky definovatelné situace, které nazval výjimečnými stavy. Jeho práce posloužila jako výchozí bod pro komplexnější analýzu právě těchto situací výjimečného stavu. Postarali se o ni marxističtí teoretikové Michael Hardt a Antonio Negri, kteří ji předkládají primárně v knize, kterou pojmenovali *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*.

Hardt a Negri obohacují smýšlení o moci zajímavými poznatky o válce, jejichž důsledkem je i poměrně inovativní rozšíření Agambenova výjimečného stavu. Výchozím bodem jejich bádání je koncepce impéria (empire), která ovšem nesměruje k historizujícímu bádání o prastarých impériích minulosti. Jako impérium je popisován

spíše globální rozvoj imperialismu soustředěný kolem nejvýznamnějších národních států, které v dnešní době disponují největší mocí. Pro naše účely je zásadní hlavně první část knihy, která je věnována válce. Autoři píší, že teroristické útoky z 11. září 2001 zásadně proměnily globální situaci a zasadily se o redefinici války jako takové. Na světě probíhá mnoho ozbrojených konfliktů současně. Bodem konvergence je to, že jsou tyto konflikty pouze lokální a většinou mají velice limitovanou délku trvání. Tyto ozbrojené konflikty se ani nedají pojmenovat slovem válka, protože válka je dle definice konfliktem mezi suverénními politickými entitami. Proto je vhodnějším pojmenováním občanská válka, což je konflikt dvou a více ozbrojených skupin, který ale probíhá na území jednoho suverénního státu. Teroristické útoky z 11. září ale podle Hardta a Negriho nespádají ani do jedné z těchto kategorií.

Místo, aby společnost směřovala k celosvětovému míru, směřuje ke všudypřítomné válce. Spojené státy americké v návaznosti na útoky na New York a Pentagon započaly nový druh globální války, se kterým jsme se doposud nikdy nesetkali. Na rozdíl od válek klasických nebo válek občanských jsou limity globální války rozostřeny, a to jak prostorově, tak časově. *„Konec (...) války byl obvykle ohraničen kapitulací, vítězstvím nebo příměřím mezi soupeřícími státy. Naproti tomu válka (...) náboženství nemá žádné definitivní prostorové či časové ohraničení. Takové války se mohou potenciálně objevit kdekoliv a na jakkoliv dlouhou dobu.“* [Hardt, Negri 2004: 14]

Hardt a Negri tvrdí, že jakmile se válečný stav stává stálou globální podmínkou, začínají ve společnosti platit stejné podmínky, jaké by platily v zemi, která by byla ve válce. Dochází k určitému omezení demokratických svobod, jehož nutnost je doložena urgentností výjimečného stavu. S tím rozdílem, že: *„Při přerušení demokracie (během válečného stavu – pozn. M.P.) se obvykle děje to, že toto přerušení se stane normou a nikoli pouze výjimkou.“* [ibid.: 17] Právní systém tak přestává fungovat, stejně jako přestávají fungovat nejrůznější mezinárodní dohody a úmluvy. Je to situace jakési moderní diktatury suverenity.

Zatímco Agamben se domníval, že biomoc, suverenita a disciplína nemohou fungovat současně, Hardt a Negri tvrdí, že jednotlivé mody moci aktivní současně být mohou. Agamben svůj výklad omezil pouze na příklad nacistických koncentračních táborů, kde rozsáhle popisoval výhradně dichotomii života a smrti. V jeho práci naprosto chybí jakákoli zmínka o disciplinárních technikách. Tento nedostatek Hardt a Negri neopakují a disciplinárním technikám se ve svém výkladu věnují.

Můžeme to ilustrovat na příkladu americké zahraniční politiky, která byla především obranná. Spojené státy během druhé světové války zareagovaly na útok na Pearl Harbor svržením atomové pumy na Hirošimu a Nagasaki. Zhruba od roku 2001, kdy došlo k teroristickým útokům na americké půdě, se politika obranná (suverénní) změnila na politiku bezpečnostní (biopolitickou a disciplinární). Ta se od obranné politiky zásadně liší, protože nabízí i jiné mechanismy než rozhodování nad životem. „*Globální válka nesmí pouze přinášet smrt, ale také musí produkovat a regulovat život.*“ [ibid.: 20]

Nabízí se i další techniky, které můžeme nalézt mimo pole působnosti války a které jsou přesto použitelné. V případě, že stát chce být schopen pružně reagovat na neustále vznikající hrozby, musí si bezpodmínečně osvojit určité disciplinární metody, kterými by měl být schopen získávat informace o možných budoucích hrozbách. Uvědomíme-li si, že se nacházíme v situaci výjimečného stavu, je zřejmé, že rozsah použití nejrůznějších metod se tím výrazně zvětšuje. Je možné použít i techniky, které by za normálních okolností nebyly přijatelné – například mučení. „*Podle logiky výjimečného stavu je mučení nezbytné, nevyhnutelné a ospravedlnitelnou technikou moci.*“ [ibid.: 19] Podobná rétorika je příznačná pro politický diskurz, který si osvojil tzv. scénář tikající bomby, založený na předpokladu, že pokud má být bezpečnostní politika státu úspěšná, musí být schopna odhalit hrozbu ještě dlouho před tím, než se mohla naplnit. Neměla by reagovat na vzniklou krizovou situaci, ale aktivně se podílet na jejím včasné odhalení. Jen s takovýmto přístupem je stát schopen aktivně vytvářet a dlouhodobě garantovat život občanům. Scénář tikající bomby pracuje s hypotetickou

situací, že bezpečnostním složkám se podaří zadržet určitého teroristu, který má informace, jež by mohly vést k odvrácení teroristického útoku.⁸

Už o několik řádků výše jsme upozorňovali na to, že z výjimečného stavu se stává norma. Naprosto identická věc se děje s mučením: „*Konstantní a koordinované užití násilí se stane nezbytnou podmínkou pro správnou funkci disciplíny a kontroly.*“ [ibid.: 21] Hardt a Negri tedy vlastně říkají, že moderní stát, který usiluje o bezpečí populace, je naprosto nezbytně odkázaný na dlouhodobé užití násilí. Čímž se ale sami dostávají na úroveň lidí, před kterými svou populaci chrání.

3.3.3. Drobní suveréni Judith Butlerové

Judith Butlerová se nepouští do žádné historizující analýzy, tak jak to udělal kupříkladu Agamben. Butlerová si vystačí s příklady současné podoby vládnutí ve Spojených státech amerických. Jako výchozí bod využívá koncept governmentality, který nejprve vysvětluje, aby později poukázala na jeho nedostatky, které naplno projevují v kontextu současné mocenské situace.

Butlerová připomíná, že governmentality je chápána jako: „*modus moci, který slouží k údržbě a kontrole lidských těl a lidí, produkci a regulaci lidí a populace, a cirkulaci zboží, tak aby se udržoval a zároveň svazoval život populace.*“ [Butlerová 2004: 52] Autorka připomíná, že Foucault tvrdil, že governmentality se objevuje díky umrtní suverenity, ale zároveň poukázal na to, že suverenity a governmentality mohou fungovat současně. Právě koexistenci těchto mocenských forem v současném státě považuje Butlerová za poněkud problematickou. „*Z jeho (Foucaultova – pozn. M.P.) úhlu pohledu nebylo možné předpovědět, jaká forma koexistence se utvoří v současných podmínkách, kdy se suverenity – za podmínek, kdy zákony v krizové situaci neplatí – znovu objevuje v kontextu governmentality.*“ [ibid.: 54]

Problematické se to stává ve vztahu k zákonu. Zákon je v kontextu governmentality chápán jako nástroj státních institucí a státu určený k monitorování a omezování populace. V případě, že je stát v ohrožení a samotný zákon není s to

⁸ Dilema vyšetřovatelů spočívá v tom, zda by od takového člověka měli získávat informace konvenčními vyšetřovacími metodami nebo metodami, které jsou v kontextu světového práva považovány za mučení.

zajistit odpovídající ochranu státu, může stát rozšířit svou moc tím, že přesáhne hranice samotného státního práva a současně i mezinárodních dohod. Tímto dochází ke znovuobjevení suverenity.

Tato suverenita ale nemá mnoho společného se svou anachronickou předchůdkyní. Na rozdíl od ní postrádá legitimitu. Moc zde totiž není delegována na reprezentanty politické reprezentace, ale na jednotlivce a instituce z administrativního aparátu. Butlerová pro tyto nové suverény zavádí termín „drobní suveréni“ (petty sovereigns). Chceme-li být konkrétnější, lze říct, že drobnými suverény jsou například členové posádky tábora na Guantánamu nebo řadoví úředníci amerického ministerstva spravedlnosti, kteří se podíleli na tvorbě legislativy pro kubánskou věznici.

Ač je governmentalita prezentována jako nejvyspělejší forma distribuce moci, je na ní navázán také návrat suverenity, který má ale paradoxně zhoubný vliv na mocenskou distribuci. Je to právě tato drobná suverenita, která ve svých důsledcích umožnila celé dění v táboře na Guantánamu. Vězni v táboře se nemohou odvolávat k žádnému právnímu systému, jelikož ten americký nemůže kvůli poloze tábora na území Kuby platit. Stejně tak se vězni nemohou spolehnout ani na mezinárodní právo reprezentované deklaracemi či úmluvami, protože Američané nepřipouštějí, že by kdokoli vězněný na Guantánamu byl válečným zločincem. Status válečného zločince je totiž světově uznáván a existuje poměrně komplexní legislativa, která jasně určuje, jak má být s vězni zacházeno. Administrativa spojených států v roce 2002 rozhodla, že vězni na Guantánamu jsou takzvaní „nepřátelští bojovníci“. Byla vytvořena úplně nová právní kategorie, která není součástí žádného právního systému na světě.

Tento unikátní stav nejlépe popsal Slavoj Žižek, který řekl: *„Jestliže jsou vězni na Guantánamu umístěni uprostřed dvou smrtí – právně mrtví (zbaveni možnosti vymezit vlastní právní status) a přitom fyzicky stále naživu – tak úřady spojených států (...) jednají jako právní moc, ale jejich jednání už není chráněno a upravováno zákonem.“* [Žižek 2004]

Když byli političtí reprezentanti tázáni, jak je možné někoho zadržovat bez obvinění z trestného činu, obvykle shodně argumentovali, že zadržení jsou nástroji násilí a svůj boj nikdy nevzdají. [Butlerová 2004: 88] Toto vnímání vězňů přivádí Butlerovou k závěru, že poválečné vězení funguje jako místo pokračujícího válečného konfliktu, čímž se přibližuje k myšlenkám Hardta a Negriho, kteří také hovořili o všudypřítomném a nekončícím konfliktu.

3.4. Body konvergence Agambena, Butlerové, Hardta a Negriho

Tímto jsme se seznámili se třemi různými přístupy, které vycházejí z Foucaulta a pokouší se jeho teorie aplikovat na situaci v Guantánamu. Každý z autorů pracuje s Foucaultovou sociologií odlišně.

Agamben považuje za klíčovou biomoc, kterou v situacích výjimečného stavu doplňuje suverenita. Domnívá se, že pojem biomoc není s to popsat okrajovou situaci, kdy nefunguje legislativní řád a dochází k rozhodování o lidském životě. Celou problematiku tím zplošťuje na rozhodování o životě a smrti.

Analýza Hardta a Negriho je rozsáhlejší. Také pro ně je důležitým elementem situace výjimečného stavu. Na rozdíl od Agambena se však autoři nespokojují s pouhou dichotomií života a smrti. Uvědomují si, že společenský model založený pouze na hrozbě ztráty života je dlouhodobě neudržitelný. Zásadní význam v jejich koncepci mají disciplinární techniky, které mají působit preventivně. Zatímco Agamben se vůbec nevyjadřuje o možnosti předcházení výjimečnému stavu, Hardt a Negri považují za vhodný nástroj pro včasné odhalení potenciálního výjimečného stavu mučení. Díky mučení můžeme totiž získat hodnotné informace, které mohou být užitečné při likvidaci teroristických hrozeb. Disciplína a biomoc mohou podle Hardta a Negriho fungovat současně.

Příspěvek Judith Butlerové je odlišný. Místo o biomoci hovoří o governmentalitě. Ta zde může, stejně jako v případě Hardta a Negriho, koexistovat se suverenitou. Největším rozdílem mezi pojetím Butlerové a předchozích autorů je vlastní cíl. Agamben, Hardt a Negri považují za nepřátele společnosti jednotlivce

zvenčí. Butlerová naopak argumentuje, že největší společenské nebezpečí hrozí zevnitř. V kontextu governmentality vzniká prostor pro znovuobjevení suverenity, ale nikoli ve své historické a legitimizované podobě. Jedná se o suverenitu, která je zodpovědná za vznik výjimečného stavu. Nebezpečnost výjimečného stavu spočívá v tom, že nelegitimované instituce či jednotlivci mohou rozhodovat o tom, kdo si zaslouží lidské zacházení.

3.5. Vlastní hypotézy o nuceném krmení

V této části se dostáváme ke klíčovému bodu této práce. Budou navrženy dvě hypotézy shodně zakotvené v tvorbě Michela Foucaulta. Vzhledem k tomu, že se na biomoci shodují všichni výše zmiňovaní autoři, bude hypotéza založena právě na ní. Tuto jinak historickou koncepci nebudeme aktualizovat. Pokusíme se ověřit, zda je biomocenský požadavek na ochranu života před smrtí stále platný i po více než dvou stech letech. Soupeřící hypotéza bude taktéž vycházet z Foucaulta, ale bude obohacena o poznatky trojice autorů, kteří jeho koncepce aktualizují a aplikují na současnou situaci. U autorů panuje shoda, že klíčovým pojmem pro vysvětlení negativních jevů na Guantánamu je výjimečný stav.

3.5.1. Nucené krmení jako záchrana života

V moderní historii nebylo obvyklým jevem, že stát nebo panovník pečoval o život svých obyvatel. Foucault to popisuje v jedné z přednášek v knize *Je třeba bránit společnost: „Právem (suveréna – pozn. M.P.) bylo tedy dát umřít nebo ponechat naživu. A potom nastupuje toto nové právo: právo dát žít a nechat umřít.“* [Foucault 2005: 216] Doby, kdy lidský život nic neznamenal a smrt člověka byl jen statistický údaj, jsou pryč. S rozvojem techniky dochází k tomu, že připravit člověka o život se stává poměrně jednoduchým úkolem. Objevily se střelné zbraně, které dokáží ukončit nespočet lidských životů bez toho, že by se lidé vůbec setkali na bitevním poli. To ale vede k tomu, že tento suverénní model přestává být dlouhodobě udržitelný, protože by ve svých důsledcích mohl vést k úplnému vyhubení populace. K tomu se svět dostal velice blízko během druhé světové války. Světová válka totiž představovala určitý výjimečný stav, kdy obětování života lidí se stalo jediným východiskem, jak zachovat

určité státní celky, národy atd. Tendence chránit život po světové válce dále sílily. Žádný globální konflikt se až do nového tisíciletí neobjevil, a tak bylo možné podílet se na zlepšování kvality života a prodlužování jeho délky. Prohlubování znalosti medicíny zlepšilo životní podmínky většiny světové populace. Lidé měli lepší přístup ke zdravotní péči a zároveň se dařilo šířit hygienickou osvětu. V kontextu této společenské situace je nepřijatelné nechat nevinného člověka vyhladovět k smrti. Hypotéza by se dala formulovat takto: **Stát nuceně vykrmuje hladovkáře, protože se zavázal, že bude podporovat život.**

Tento požadavek na zachování života není sám stát schopen naplnit, a proto je delegován na lékaře. Jedním z nezbytných rituálů, kterým musí lékaři před začátkem své praxe projít, je přijetí lékařského etického kodexu. Jedna z prvních morálních zásad zní takto: *„Úkolem lékaře je chránit zdraví a život, mírnit utrpení, a to bez ohledu na národnost, rasu, barvu pleti, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst pacienta či osobní pocity lékaře.“* [Česká lékařská komora 1996] Lékař se v konfrontaci s hladovějícím dostává do konfliktní situace, protože neodvratným výsledkem hladovky je smrt. Lékař je srozuměn s tím, že v případě, že nezasáhne, vězeň zemře, a lékař tak de facto porušuje výše zmíněný etický kodex. Jediný zásah, který se nabízí v případě, že všechny nenásilné pokusy o zvrácení rozhodnutí hladovkáře selžou, je nucené krmení. Jestliže se lékař pro nucené krmení rozhodne, dodrží etický kodex, ale bude současně v přímém rozporu s Ženevskou dohodou, která byla citována v předchozích kapitolách. V případě, že by se tato hypotéza potvrdila, vzniká situace ad absurdum, kdy stát jednotlivce okrádá o možnost autonomně rozhodovat o svém životě.

3.5.2. Nucené krmení jako trest za odpor

Důležitým pojmem je ve spojitosti s nuceným krmením výjimečný stav. Agamben, Butlerová, Hardt i Negri se shodují na tom, že v případě výjimečného stavu (který každý z nich vysvětluje jinak) dochází k zásadním změnám ve vnímání společnosti. Agamben tvrdí, že biomoc nedostatečně vysvětluje situace výjimečného stavu, a proto je to suverenita, která ovlivňuje, jakým způsobem je s lidmi

za výjimečného stavu zacházeno. Hardt a Negri tvrdí, že je bezpochyby přítomna suverénní složka moci, ale stejně tak jsou přítomné biomoc a disciplína. Tato synergie se projevuje v bezpečnostní politice státu, která by měla být suverénní, ale pro dlouhodobější udržení pořádku je důležitá právě biomoc a disciplína. Judith Butlerová tvrdí, že governmentality a suverenita fungují svým způsobem vedle sebe. Prvotní suverenita postupně opadla na úkor governmentality, ale podle autorky samotná governmentality napomáhá tomu, že se suverenita v obměněné podobě vrací. Panuje ale shoda, že suverénní moc je důležitou složkou pro vysvětlování výjimečného stavu.

Zde se dostáváme ke klíčovému místu argumentace. Nikdo ze zmiňovaných autorů nejde v problematice vězňů Guantánama hlouběji. Autoři se spíše zajímají o zvláštnost a neobvyklost Guantánama jako situace výjimečného stavu, ale nikdo z nich se podrobněji nezajímá o to, jak vypadá mocenská dynamika v samotném táboře. Nikdo z nich se neptá, jak vypadá distribuce moci v delším čase. Z jakého důvodu dochází k tomu, že vězni respektují tento výjimečný stav a nerebelují proti němu?

Jediní Hardt a Negri naznačují, že při snaze o dlouhodobější udržení disciplíny je potřeba zapojit mocenské techniky disciplinární. Už o několik kapitol dříve jsme hovořili o tom, že disciplinované tělo je takové tělo, které je poslušné. Jenže jak je možné dlouhodobě udržet poslušnost? Jak je možné po dobu dvanácti let zadržovat vězně, kteří z ničeho nebyli obžalováni? Foucault si ve své době možná ani neuvědomoval, jak přesný ve svém popisu byl. V jedné ze svých knih napsal: „*Kde je moc, je odpor [rezistence], a přesto, či spíš právě proto, odpor není nikdy vnějším vzhledem k moci*“ [Foucault 1999: 112] Foucault přitom hovořil o dějinách trestání v 17. a 18. století, ale citát má platnost i pro současnou situaci vězňů na Guantánamu. Foucault připomínal veřejné trestání, které mělo působit jako prevence proti budoucím excesům, ale ve svých důsledcích vyvolávalo sympatie k odsouzeným či podněcovalo obyvatele k rezistenci.

Oblíbenými technikami mučení bylo bičování, škvareň kůže rozžhaveným kovem nebo lámání v kole. Tyto techniky zanechávaly na těle jasné důkazy o mučení v podobě jizev, dlouho se hojících ran nebo komplikovaných zlomenin. Zároveň

zanechávaly nepříjemnou vzpomínku pro diváka, který mučení sledoval. Do paměti se měl divákovi také zaznamenat poznatek, že panovník v každé situaci téměř jistě zvítězí. Nicméně každý zločin vlastně obnažuje meze vládcovy moci, a tak mučení lze kromě prevence chápat také jako akt obnovení dominance ve vztahu k porušení zákona. Stejně tak je tu přítomen zřetelný prvek bachtinovského karnevalu, při němž jsou role invertované. Moc je předmětem výsměchu a zločinec je portrétován jako kladný hrdina.

Foucault dále tvrdí, že v 18. století dochází pod vlivem humanistických reformátorů k postupnému odbourávání mučení jako trestu. V jedné dobové petici chtějí signatáři dosáhnout následujícího: „*Nechť jsou tresty přiměřené a odpovídající přestupkům, nechť trest smrti není udělován krom viníků vraždy a nechť jsou veřejná mučení, jež se přičií humanitě, zrušena.*“ [Foucault 2000: 119] To souvisí také s tím, že od konce 17. století došlo k zásadnímu poklesu vražd a obecně činů, při nichž docházelo k ublížení na těle.

Pokud si naše poznatky shrneme, dá se říci, že změna charakteru zločinů naplno obnažila zbytečnost mučení jako trestu. Dále potom vladaři začali chápat, že veřejná konfrontace s odsouzeným má nepříjemný vedlejší důsledek v podobě vzpoury, která pramenila z pocitů sympatie s odsouzeným. Místo toho, aby si odsouzený z mučení odnesl poznatek, že v případě, že se rozhodne pro další kriminální činnost, ho určitě nemine nové mučení a další nové jizvy a rány, si spíše odnáší poznatek, že „*pomstít se dá pouze prolitím krve*“. [ibid.: 120]

Paralelu s Guantánamem našel Patrick Lenta ve svém článku *Purpose of Torture*. Lenta navazuje na Foucaulta a připomíná spektakulární mučení na velkých náměstích měst v 17. století. „*Spektakulární mučení je vyjádřením pomsty suveréna, jehož moc je napadena kriminálníkem. Případ, který bych chtěl zvážit, může nastát i dnes. Jestliže je moc suverénního státu ohrožena, například nějakým (teroristickým – pozn. M.P.) útokem, tento stát se pak zdá být zranitelný a křehký. Za takových podmínek se může stát, že ti, kdo jsou zodpovědní za tento útok, jsou trestáni spektakulárním mučením proto, aby byla zajištěna podpora pro administrativu*

napadeného státu. Jestliže je toto opravdu možné, tak je třeba zvážit roli spektakulárního mučení v současné situaci.“ [Lenta 2006: 54]

Lenta dále tvrdí, že Guantánamo splňuje tyto podmínky, protože Spojené státy se staly obětí teroristického útoku, který zásadním způsobem snížil důvěru Američanů, ale obecně i lidí po celém světě, že USA je země, které nehrozí žádná bezpečnostní rizika. Vězni na Guantánamu jsou značně mediálně exponovaní, aby bylo jasně vidět, že se akt agrese nemůže obejít bez odezvy. Nezáleží na tom, zda se na terorismu podílelo pouze několik desítek vězňů nebo úplně všichni. Spojené státy dávají najevo, že jsou suverénním státem, jehož suverenita není narušena. Judith Butlerová implicitně také podporuje tento výklad, protože si všimla, že Ministerstvo obrany neskrývalo fotografie spoutaných vězňů v oranžových kombinézách. Právě naopak je zveřejnilo, aby ukázalo: *„že došlo k určitému zadostiučinění, obnovení národní hrdosti či dokladu o ospravedlnění.*“ [Butlerová 2004: 77-78] Fotografie podle ní nezveřejnila ani média, ani lidskoprávní organizace, ale samotná administrativa spojených států, která potřebovala spektakulárně ukázat, že její suverenita už dále není narušena.

Jenže míra obnovení suverenity nebyla dostatečně promyšlena. Američané totiž došli ke kontroverznímu rozhodnutí nepřisoudit vězňům status válečných zločinců, ale status „nepřátelských bojovníků“. Nikdo zřejmě nepředpokládal, že *„rezistence a dominance mají cyklický charakter: dominance vede k rezistenci, která vede k dalšímu výkonu moci, který vyprovokuje další rezistenci.*“ [Hollander 2004: 548] Hladovka je analogicky pokus o odpor, který souvisí s nemožností vězňů se jakkoli bránit.

Nucené krmení pak představuje poslední stupeň, kdy je vězeň trestán za svou rezistenci. Stejně, jako byl zločinec v 17. a 18. století veřejně mučen na náměstích. Vězni jsou nuceným krmením trestáni ze tří hlavních důvodů – za podíl na teroristických útocích z 11. září, za neochotu podřídit se právním podmínkám (výjimečnému stavu, chcete-li) v táboře a hlavně za nezdolnou snahu revoltovat. Druhá hypotéza této práce zní: **Stát nuceně vykrmuje hladovkáře, protože je trestá za rezistenci.**

4. Analytická část

Nejprve vysvětlíme, jaký druh dokumentů byl v práci použit a popíšeme metodu, jak byly texty vybírány. Upozorníme na problematické vlastnosti datových zdrojů. Poté se budeme věnovat metodologii práce s daty. Ve třetí části popíšeme, jak nucené krmení probíhá dle vedení tábora a dle samotných vězňů. V další části se podrobněji podíváme na situaci vězňů těsně po rozhodnutí zahájit hladovku. Ověříme, jestli nedochází ke stigmatizaci vězňů za účast na protestní hladovce. V poslední části shrneme naše zjištění.

4.1. Zdrojové dokumenty a metoda jejich výběru

Výběr zdrojových dokumentů a práce s nimi podléhala potřebám práce v souvislosti s jejími stěžejními tématy. Nejprve jsem v internetovém vyhledávači zadával hesla⁹ jako: „Guantanamo hunger strike“, „Guantanamo force feeding“, „Guantanamo conditions“, „Guantanamo history“, „Guantanamo staff“, „Guantanamo protest“, „Guantanamo torture“, „Guantanamo medical personel“. Tímto krokem jsem se dostal k velkému množství textů týkajících se dění na Guantánamu. Texty jsem postupně pročítal a data vhodná pro práci jsem zaznamenával a postupně strukturoval do logických celků.

Zdroje dat se dají rozčlenit do několika kategorií podle druhu dokumentů. První kategorií jsou interaktivní databáze. Větší severoameričtí vydavatelé jako New York Times nebo Miami Herald mají na svých stránkách obsáhlé datové soubory, které se týkají výhradně Guantánama. Celkem byly v práci využity tři samostatné databáze, přičemž každá z nich disponovala jiným druhem informací. Databáze pojmenovaná *Guantanamo Docket* zahrnuje podrobný popis všech vězňů, kteří kdy prošli branami tábora. Každý z vězňů má na stránkách přehledný profil, kde si můžeme dohledat jeho věk, národnost, datum zadržení atd. Dále je na stránkách také užitečná časová osa, kde jsou uvedené přesné počty vězňů od otevření tábora až do dnešních dní. Data z tohoto zdroje byla nejvíce využívána na začátku práce, kdy jsem se v celé problematice příliš

⁹ Vyhledával jsem také česká hesla, ale v českých médiích není dění na Guantánamu věnován prostor. Většina zpráv, které jsem našel, byly přejaty od agentur Reuters nebo Associated Press. Proto jsem v hledání hesel pokračoval už jen v anglickém jazyce.

dobře neorientoval. Posloužila tam, kde jsem ověřoval nové poznatky o tématu. Druhý dataset *A guide to hunger strikes at Guantanamo Bay* se věnuje výhradně protestním hladovkám. Opět zde nalezneme časovou osu, ve které jsou zaneseny všechny protestní hladovky, které ve věznici proběhly. U každé z protestních hladovek se dozvídáme její délku trvání, spouštěč a výsledek, pokud nějaký měla. Poslední dataset *Tracking the Hunger Strike* se věnuje výhradně velké protestní hladovce, která začala v dubnu loňského roku. Časová osa zde nabízí podrobný přehled o počtu hladovějících, nuceně krmených a hospitalizovaných vězňů.

Druhou kategorií zdrojových dokumentů jsou zprávy lidskoprávních organizací. V této práci byly využity informace z celkem 7 takových zpráv. Tyto dokumenty se ukázaly být pro analýzu nejhodnotnější. Na rozdíl od ostatních zdrojů se jedná o obsáhlé dokumenty, díky kterým se podařilo rekonstruovat podobu obyčejného dne ze života na Guantánamu. Dále jsem s jejich pomocí odhalil identitu zhruba tří desítek vězňů, kteří pravidelně participují na hladovkách, jsou vystaveni nucenému krmení a tyto zkušenosti přes své obhájce vynášejí ven z tábora.

Třetí kategorií byly oficiální dokumenty. Jedná se o dokumenty, které vznikly v táboře na Guantánamu a právně upravují dění v něm. K jejich zveřejnění došlo díky úspěšným žádostem o svobodný přístup k informacím. Tento druh dokumentů byl velmi důležitý, protože reprezentoval argumentaci vlády Spojených států amerických. Celkem byly použity 4 dokumenty.

Čtvrtou kategorií jsou novinové články. Informace z nich se vztahovaly k důležitým událostem v táboře, jako jsou úmrtí vězňů, obměna vedení tábora, začátky a konce hladovek atd. V analytické části jich bylo použito celkem 8.

V poslední kategorii „jiné“ nalezneme jednu knihu, tři blogové články, jeden odborný článek a dva transkripty telefonátů s vězni na Guantánamu.

Druhy dokumentů	četnost	původ
Interaktivní databáze	3	NY Times, Miami Herald, Aljazeera
Zprávy lidskoprávních organizací	7	Cageprisoners, Human Rights Watch, Reprieve, The Center for Constitutional Rights(2x), The Constitution Project
Novinové články	8	Al Jazeera, Guardian(2x), NY Times (3x), Newyorker, Time
Oficiální dokumenty z Guantánama	4	Detention Hospital Guantánamo Bay(2x), Joint Task Force Guantánamo Bay(2x),
Jiné	7	Aljazeera, Andy Worthington, Democracynow, Lancet, NY Times, Wikileaks, Reprieve

Před samotnou analýzou bylo nutné akceptovat, že v tuto chvíli není možné pravdivost dat ověřit. Je to dáno tím, že tábor na Guantánamu do dnešních dní stále funguje, a proto je přístup do něj omezený. Podle informací zahraničních novinářů jsou bezpečnostní podmínky natolik přísné, že i v případě návštěvy tábora není možné se s vězni setkat ani s nimi hovořit. Stejně tak je vyloučené setkání s personálem tábora, který je s vězni v každodenním styku. Mnoho informací, se kterými se pracuje, pochází od samotných vězňů. Jedná se většinou o kratší citáty v maximální délce několika vět, které se dostávaly do médií díky telefonátům a osobním schůzkám právníků se zadržovanými. Ti získané informace poskytovali novinářům a lidskoprávním organizacím. I v případě, kdy jde o informace popisující způsob chodu tábora a chování personálu v něm, neexistuje způsob, jak tyto informace ověřit.

4.2. Metodologie

Specifičnost této práce neumožňuje použití konvenční kvalitativní ani kvantitativní metodologie. Z toho důvodu bylo nutné přistupovat k analýze odlišným způsobem. V předchozích kapitolách jsme vytvořili dvě hypotézy, kdy každá z nich navrhuje scénář, jež by měl vysvětlit důvody pro nucené krmení. První hypotéza říká, že k nucenému krmení dochází proto, aby byli vězni drženi při životě. Stejná argumentace se objevuje na straně administrativy Spojených států a jejich jednotky Joint detention force. Druhá hypotéza říká, že vězni jsou nuceným krmením trestáni za

revoltu proti vedení tábora. To se shoduje s tím, jak vysvětlují dění v táboře samotní vězni, média a lidskoprávní organizace. Analytický text bude koncipován tak, že z nashromážděných textových dokumentů budou vybrána taková data, která budou argumentačně podporovat dané hypotézy. O potvrzení nebo vyvrácení hypotéz bude rozhodnuto podle toho, jak silnou argumentaci se na základě strukturovaných dat podaří pro danou hypotézu vypracovat.

4.3. Nucené krmení – záchrana života versus trestání za odpor

Podle dostupných informací došlo k prvnímu nucenému krmení na Guantánamu už v roce 2002 při jedné z prvních hladovek. Oficiálně bylo nucené krmení potvrzeno až v roce 2003, kdy se objevuje zmínka o tzv. re-feeding¹⁰, což je název, který má pouze maskovat název nucené krmení, který má značně negativní konotace.

První, kdo měl na Guantánamu na starosti zdraví vězňů, byl kapitán John S. Edmondson. Britský lékař David J. Nicholl jako první adresoval Edmondsovi dopis, ve kterém ho vyzýval k ukončení nuceného krmení a argumentoval tím, že: „*Světová zdravotní organizace výslovně zakazuje nucené krmení v Tokijské a Maltské deklaraci, jejichž signatářem je i Americká medicínská asociace.*“ [Nicholl 2006: 811] Kapitán Edmondson ho ubezpečil, že rozhodně nikoho nuceně nevykrmuje, protože jeho krmení je „velmi dobrovolné“, neboť někteří enterálně vyživovaní vězni si záměrně neodstraňovali výživové trubice. Dokonce spolupracovali při celém procesu. Edmondson reagoval také na poznámku o Tokijské a Maltské deklaraci a vyjmenoval tři důvody, proč je dle jeho názoru nucené krmení adekvátní reakcí na protestní hladovku. Za prvé, protože mentální stav hladovkářů je narušen v důsledku podvýživy.¹¹ Dále protože dle jeho názoru jejich hladovění započalo pod tlakem třetí strany, spoluvězňů. Za třetí, protože nemají kontakt s členy rodiny, kteří by jim s jejich rozhodováním pomohli. [Edmondson 2005]

¹⁰ v lékařském žargonu se používá také označení enterální výživa.

¹¹ Přestože žádná odborná studie na toto téma nevyšla, můžeme oporu nalézt u studií radikálních diet obézních lidí. Výzkumníci zjistili, že dramatická kalorická restrikce může vést k megalomani, sluchovým halucinacím, somatizaci, disociaci a sebevražedným tendencím. [Fessler 2003: 244]

V jiném dokumentu Edmondson popisuje celou proceduru a hovoří také o možných vedlejších účincích. Plastové trubičky jsou před zavedením pečlivě lubrikovány, aby snáze klouzaly do těla. Lékařský personál nezavádí trubičky s tím, že by chtěl záměrně působit vězňům bolest nebo je zraňovat. Nelze nijak vyloučit vedlejší účinky jako krvácení z nosu či nevolnost. [Rose 2006] Plast je v lidském těle cizím tělesem, takže jde o standardní tělesnou reakci. Všem vězňům jsou k dispozici léky proti bolesti. Ve výjimečných případech mohou být použity i narkotické přípravky jako morfium. [ibid.] Edmondson popisuje, jak vše probíhá v ideálním případě, když je krmení dobrovolné. Když je krmení nedobrovolné, je však zcela obvyklé, že ve stresové situaci tělo ztuhne, celá procedura se zpomalí a může častěji vyvolávat nevolnost, krvácení, průjmy či zvracení. [Zagorin 2006] V podobném duchu se vyjadřují i samotní vězni, když nucené krmení popisují.

Doposud držený vězeň Samir Moqbel popsal nucené krmení takto: „*Nikdy nezapomenu na to, jak mi poprvé strkali trubičku do nosu. Nemůžu ani popsat, jak bolestivé je být nuceně krmen tímto způsobem. Hned jak jsem jí v sobě cítil, bylo mi na zvracení. Chtěl jsem zvracet, ale nešlo to. (...) Nikdy v životě jsem nezažil takovou bolest. Takhle tvrdý trest bych nikomu nepřál.*“ [Moqbel 2014] Podobnou zkušenost má také vězeň Ahmed Belbacha, který popsal přepadové krmení uprostřed noci: „*Hlídač zavedl trubičku do mého nosu a začal pumpovat stravu. Směs se dostávala do žaludku příliš rychle, takže jsem ho poprosil, aby zpomalil. Nejenže to odmítl, ale pokusil se proces ještě urychlit. (...) bylo to barbarské. Když skončil, nešetrně vytáhl trubici z mého nosu, hodil ji na mě a odešel.*“ [Belbacha 2013]

V květnu 2013 během jedné z největších hladovek byl právníky 9 vězňů zveřejněn otevřený dopis adresovaný lékařům na Guantánamu. V dopise zadržení prosili, aby do tábora byli posláni nezávislí odborníci, kteří by s nimi při nuceném krmení zacházeli lidsky. V dopise se píše: „*Proces opakovaného násilného vytahování trubiček nosem a ústy, jehož účelem je zanechat nás ve stavu polo-vyhladovění je extrémně bolestivý a podmínky, v kterých k tomu dochází, jsou hrubé.*“ [Aemer 2013: 1]

Doložili jsme, že existuje rozpor mezi tím, jak enterální krmení popisují samotní lékaři a jak vězni. Lékaři ve svých výpovědích samotnou proceduru popisují jako standardní a bezproblémovou, ale nehovoří o případných vedlejších účincích a o bolestivosti dané procedury. V další podkapitole se budeme věnovat způsobu zacházení s hladovějícími. Pokusíme se z dokumentů zjistit, zdali platilo, že vězni nebyli za hladovku stigmatizováni ještě před tím, než začali být nuceně krmeni. Tedy jestli byl dodržen slib autonomie do doby, než začne být hladovka pro vězně zdravotně nebezpečná.

4.4. Autonomie versus intervence při protestních hladovkách

Podle dokumentace z Guantánama vedení tábora akceptuje rozhodnutí vězňů nejíst. Rozlišuje se několik druhů půstu. Buď může jít o tzv. dobrovolný půst, což je popsáno jako stav, kdy vězeň oznámí, že po dobu následujících 72 hodin nebude přijímat žádnou potravu (vynechá devět po sobě jdoucích pokrmů), nebo se rozhodne pro tzv. dobrovolný totální půst, kdy oznámí, že nebude přijímat žádnou potravu, ani tekutiny po dobu více jak 48 hodin. [Detention Hospital Guantánamo Bay 2003: 2] Tyto dvě varianty půstu jsou podle dokumentace akceptovatelné, protože náboženský půst je součástí jejich víry a nelze ho vězňům zakázat. Půst je akceptovatelný také u značně deprimovaných jedinců se sebevražednými tendencemi, které se mohou projevat právě nechutenstvím. V případě, že vězeň oznámí, že jeho půst je součástí protestu či snahy dosáhnout pozornosti vedení, bude tento půst považován za hladovku. Hladovka je akceptovatelná forma protestu a vedení tábora se zavazuje k tomu dát vězni autonomii rozhodovat o svém stravování do té doby, než se hladovka stane pro vězně nebezpečná. [ibid.: 2] V textu táborové nemocnice se píše, že lékařský personál: „*má nařizení zabraňovat smrti v důsledku hladovky či odmítání tekutin. Stejně tak monitorovat zdraví zadržených, kteří se rozhodnou hladovět dobrovolně. Bude učiněna snaha, aby zadržení mohli zůstat autonomní do bodu, kdy odmítání jídla a pití může být životu nebezpečné.*“ [ibid.: 1] Dále se dozvídáme, že v případě, že se lékař domnívá, že pokračující hladovění by mohlo ohrozit zdraví či život zadrženého, zadržený bude přijat do táborové nemocnice. Jestliže se naskytne životu nebezpečná situace, lékař

může požádat, aby bylo zahájeno ošetření bez souhlasu zadrženého. Vůbec nejzajímavějším zjištěním je, že rozhodnutí o nuceném krmení není plně v kompetenci lékařského personálu¹². O tom, kdo bude a nebude takto vykrmován, rozhoduje písemně velitel tábora. [ibid.: 3]

V květnu 2013 byla odtajněna část aktualizované příručky Standard Operating Procedure (SOP) o nuceném krmení. Právník Leonard Rubenstein, který její text nastudoval, popsal, jaké důsledky mají tato nařízení pro lékaře: „*Klinický posudek lékaře či sestry je v podstatě konstruován politickým nařízením a protokolem. Lékaři nejednají s takovou medicínskou nezávislostí (se kterou by měli – pozn. M.P.). Je jasné, že bez ohledu na odkazy o zachovávání zdraví zadržených je prioritou ukončení protestní hladovky.*“ [Leopold 2013] V tomto bodě se Rubenstein shoduje s vězni, kteří popsali zacházení při posledním protestu v roce 2013. Jak již bylo napsáno v předchozí kapitole, protestní hladovka, která začala v loňském roce, patří v historii na Guantánamu k vůbec nejpočetnějším. V příručce SOP¹³ se k tomu píše: „*Stejně jako válečná taktika se musí v průběhu konfliktu měnit, lékařský přístup k protestní hladovce se také vyvinul.*“ [Joint Task Force Guantánamo Bay 2013: 1] Jak se tento lékařský přístup vyvinul se dozvíme v dalším oddílu.

4.5. Zákroky ozbrojené jednotky Immediate Reaction Force

Vězni si u svých právníků stěžují na násilné extrakce z cely. Vedení táborové nemocnice tvrdí, že vězni spolupracují a krmení probíhá bez problémů. Vězni tvrdí, že k nucenému krmení je eskortuje právě speciální ozbrojená jednotka Immediate reaction force (IRF). Podíváme-li se do Příručky SOP, zjistíme, že „*IRF tým je určen k extrakci vězňů, kteří jsou bojovní, vzdorní nebo by potenciálně mohli mít v cele zbraň.*“ [Joint Task Force Guantánamo Bay 2004: 139] Vězni i novináři se shodují, že aktivity IRF týmu se neomezovaly pouze na eskortu k nucenému krmení. Jeremy Scahill popsal, jak s vězni IRF zacházelo: „*(IRF – pozn. M.P.) je obvykle jednotka pěti mužů. Každý z nich*

12 To dokládá také výpověď Moatha al-Alwiho, kterou tlumočil jeho obhájce: „Armádní doktoři a sestřičky prohlašují, že pouze plní rozkazy velitele tábora. (...) Musí ale vědět, že to, co dělají, je nesprávné, jinak by přece neschovávali své jmenovky a identifikační čísla. Mají strach, že by je v budoucnu mohl někdo hnát k odpovědnosti za jejich činy.“ [al-Alwi 2013]

13 V roce 2006 tehdejší velitel Baumgartner tvrdil, že nezáleží na tom, kolik protestních hladovkářů na Guantánamu bude. „*Máme systém. Říkám jim, 'Do toho. Jestli chcete mít 460 hladovkářů, pošleme sem 460 lékařů, aby se o vás postarali'. Nemůžou vyhrát.*“ [Zagirin 2006] Jak se dočteme dále, potlačit hladovku v roce 2013 už není tak snadné, jako před sedmi roky.

má na starosti část těla vězně: hlavu, levou ruku, pravou ruku, levou nohu, pravou nohu. Vstoupí do cely a svážou vězně do kozelce. (...) strkají hlavu vězně do toalety a opakovaně splachují. Vykonávají potřebu na hlavu vězňů. Drtili také vězňům varlata, když je poutali. Mazali výkaly jednoho z vězňů na hlavu jiného.“ [Scahill 2009b]

Osobní zkušenost s praktikami IRF má propuštěný vězeň Omar Deghayes, který po jednom zákroku IRF ztratil zrak. Během incidentu mu bylo do očí nastříkáno velké množství pepřového spreje. Vedení tábora nereagovalo na Deghayesovu žádost o lékařské vyšetření očí. Zrak se mu vrátil pouze do jednoho oka. [Scahill 2009a]

Podle Yousefa al-Shehriho se občas IRF tým podílel také na samotném nuceném krmení. Al-Shehri vypověděl, že několikrát mu výživovou trubičku z těla vytahovali členové IRF za přihlížení lékařského personálu. [ibid.] Muslimský kaplan, který působil na Guantánamu, také tvrdí, že frekvence zákroků jednotky IRF byla nestandardně vysoká: „*Zásahů týmu (IRF – pozn. M.P.) mělo být jen minimum a jen v těch nejnnutnějších případech. Pamatuji si týdny, kdy zásahy byly třeba i každý den.*“ [Worthington 2007: 193]

4.6. Samovazba

„V případě, že se tábor potýká s masovými protestními hladovkami, je zásadní izolovat pacienty od sebe, aby se jim zabránilo získávat solidaritu od ostatních vězňů,“ [Joint Task Force Guantánamo Bay 2013: 14]. Na Guantánamu je k dispozici několik objektů, kde mohou být vězni zadržováni. Kooperující a bezproblémoví vězni jsou umístěni v táboře 4, který má ze všech táborů nejvolnější režim. Vězni se zde mohou svobodně pohybovat mezi jednotlivými celami. K dispozici jsou společné toalety, sprchy a společenská místnost, kde se vězni stravují, modlí a tráví svůj volný čas. Nejrestriktivnější jsou tábory 3, 5, 6 a 7, kde je režim výrazně tvrdší. Ministerstvo obrany ubezpečuje, že nikdo do nich není umístěn bezdůvodně. Přesun je trestem za porušování pravidel.¹⁴ Zaměstnanci tábora se setkávali například s tím, že po nich

¹⁴ V květnu 2006 v táboře 4 napadla skupinka vězňů dozorce a improvizovanou zbraní z rozlámaných střepeň žárovky je poranila. Po tomto incidentu byli všichni obyvatelé tábora 4 přemístěni do táborů s přísnějším režimem. [Daskal 2008: 5]

vězni házeli směs moči a výkalů nebo je fyzicky napadali či pořádali vězeňské vzpoury. [Daskal 2008: 17]

Vězni jsou v takovém případě umístěni do cel, ve kterých tráví 22 hodin denně. Ačkoli mají vězni sousedící cely, navzájem se nemohou slyšet. Vězni se nepotkávají ani v průběhu dvou volných hodin, kdy mohou opustit celu. Vedení tábora odmítá, že by byli vězni v samovazbě. Vězni mezi sebou mohou bez problémů komunikovat přes otvory ve dveřích nebo během vycházek. [ibid.: 2]

Svůj denní režim v cele popsal Huzaiifa Parhat: „*Vstanu v 4:30 nebo v 5:00. Modlím se. Jdu si znovu lehnout. Chodím hodinu v kruhu – sever, jih, východ, západ – v cele o velikosti dva krát čtyři metry. Jdu si lehnout na další dvě nebo víc hodin. Vzbudím se a čtu si Korán nebo časopisy. Modlím se. Chodím znovu v cele dokola. Jím oběd. Modlím se. Chodím dokola. Modlím se. Chodím dokola nebo si čtu časopis. Jdu spát v 10 hodin večer. Další den je úplně stejný, jen s tím rozdílem, že mohu na dvě hodiny opustit celu a pohybovat se ve výběhu o něco větším než cela nebo se osprchovat.*“ [Parhat 2008: 1]

Mezi psychology panuje obecná shoda, že dlouhodobý pobyt v samovazbě může způsobit významné psychické problémy. Absence sociální stimulace prokazatelně vede k řadě psychologických problémů, od nespavosti a zmatení až k halucinacím a psychózám. [Daskal 2008: 20]

Profesor psychologie Craig Haney z Kalifornské univerzity v Santa Cruz měl příležitost studovat stovku náhodně vybraných vězňů ve věznici v Pelican Bay. Haney následně informoval o následcích mnohaměsíční samovazby. „*(Vězni – pozn. M.P.) začali ztrácet schopnost iniciovat chování jakéhokoli druhu – organizovat svůj vlastní život (...) chronická apatie, letargie, deprese a zoufalství byly jejím častým výsledkem*“ [Gawande 2009]

Vláda spojených států trvá na tom, že drsné podmínky na Guantánamu jsou nezbytné, protože většina vězňů jsou zapřísáhlí nepřátelé Spojených států. Zároveň odmítají, že by se snažili využít tyto podmínky k tomu, aby ukončili protestní hladovky. Samir Moqbel přes svého právníka citoval vedoucího tábora, který měl údajně říct:

„Kdokoli bude pokračovat v protestní hladovce, bude přemístěn do samovazby a nebude moct docházet do společenských prostor.“ [Moqbel 2013]

4.7. Podmínky v cele

Pro vězně neexistuje místo, kde by se mohli cítit bezpečně. Vedení věznice vytváří naprosto nevyhovující podmínky v celách, které vězně dále týrají a snaží se otupit jejich protest. *„Administrativa tábora je čím dál více rozčilená, takže dělají vše proto, aby ukončili naše hladovění. Naše cely jsou naschvál ledově chladné, což je mnohem těžší snést, pokud jste už několik týdnů nejedl. V noci mrzneme k smrti. Přes den umíráme z horka. (...) Nemohl jsem na zed' připnout modlitební rozvrh, protože v cele je hrozně vlhko. Je to systematické mučení.“ [Aemer 2013: 17]* K Aemerovi se přidává i další vězeň Ahmed Belbacha: *„Klimatizace je určená k tomu, aby prohlubovala nepohodu. Bud' je extrémně horko nebo chladno. Stráže (...) dělají vše pro to, aby nás vyrušovali. Tento nátlak na nás všechny je motivován snahou ukončit náš protest.“ [Belbacha 2013: 17]* Vězni si ale nestěžují pouze na teplotu v cele, velkým problémem je čistota cel obecně. *„Zápach cely je hrozný. Větrání na Guantánamu neexistuje. Ventilace nasaje zápach cely, prožene ho systémem a vrátí ho zpět.“ [Hakeemy 2013: 17]*

Vězni si také ztěžují na mizení jejich osobních věcí z cel v jejich nepřítomnosti. Vězni v celách uschovávají osobní věci jako rodinou korespondenci, knihy či právní dokumenty. Tyto předměty jsou často zkonfiskovány bez udání důvodu. Tímto způsobem je vězňům znemožněn kontakt s rodinou a právníky, protože mezi osobními věcmi jsou často i kontakty na ně.

4.8. Shrnutí poznatků

Shrneme-li si poznatky z předchozí kapitoly, je evidentní, že biomocenská hypotéza o tom, že vězni jsou nuceně vykrmováni proto, aby byl zachován jejich život, neplatí. Předložené argumenty přesvědčivě vysvětlují velkou problematičnost role lékařů ve věznici na Guantánamu. Jejich lékařská expertíza není vůbec podstatná. Jejich úkolem je úzká spolupráce s vedením tábora, které vydává účinná rozhodnutí.

Vedení tábora rozhoduje o tom, kdo může být ošetřen, kdo potřebuje léčiva nebo kdo by měl být nuceně vykrmován. Lékařský personál dává vedení doporučení, ale poslední slovo má vždy velitel tábora. Z toho důvodu lékaři nejednají v souladu s etickým kodexem, ale jsou podřízeni politické moci. Na prvním místě není zdravotní stav vězňů, neboť rozhodování lékařského personálu podléhá vyšší moci - vedení tábora. Jediné, co musí lékař udělat, aby zůstal bezúhonný a nestíhatelný, je skrýt svou identitu před vězni. I toto se jim bez problémů daří, protože podle informací od vězňů lékaři nenosí identifikační čísla a ani jmenovky. Také kvůli tomu vznikl otevřený dopis devíti vězňů, který byl adresován právě lékařům na Guantánamu. Vězni v dopise oznámili, že lékařský personál nemá jejich důvěru a požadují ošetření od nezájatých odborníků, kteří budou mít na zřeteli především jejich dobro a nikoli pouze politické zadání.

Situaci na Guantánamu vysvětluje lépe druhá hypotéza čerpající z autorů interpretujících Foucaulta. Spojené státy ignorují existující legislativu, která upravuje protestní hladovky, a místo ní zavedly vlastní pravidla, kterými se chtějí řídit. Jak jsme si však ukázali v předchozí části, ani tato pravidla nedodržují. Vězeň, který se rozhodne hladovět, je od začátku stigmatizován, a to i přes slib maximální autonomie do doby, než bude v ohrožení života. Podle dostupných informací se zdá, že nucené krmení je primárně určené především k tomu, aby vězně odradilo od pokračování v protestech, pouze sekundárně je snaha, aby vězni dále neztráceli váhu. Snaha ukončit protestní hladovky zdaleka nekončí jen u nuceného krmení. V podstatě všechny složky, ze kterých se vazba skládá, jsou využity k tomu, aby byly protesty ukončeny. Vězni nemají žádný sociální život, protože jsou rozděleni do cel, které mají blízko k samovazbě. V důsledku nevyhovujících životních podmínek mají zdravotní problémy a při běžném kontaktu s personálem věznice bývají vystaveni násilnému chování.

Analyzovaná data nepřináší jednoznačné důvody nuceného krmení. Určitě můžeme vyloučit, že by nucené krmení bylo spektakulární obdobou trestání, které jsme znali v 18. století. Spojené státy nevytváří aktivitu směrem k nadměrné medializaci dění na Guantánamu, spíše naopak. Speciálně v posledních měsících je zřetelná snaha vedení podávat o věznici co možná nejméně informací. Od ledna letošního roku úplně přestala informovat o počtech protestujících, kteří jsou hospitalizováni nebo vystaveni

nucenému krmení. Stejně tak data neposkytují žádné informace o tom, že by nucené krmení bylo jakousi „malou“ odvetou za útoky z 11. září.

Z dat se zdá, že klíčem k odhalení důvodů nuceného krmení je výjimečný stav. Celá věznice na Guantánamu je vlastně rozsáhlým výjimečným stavem, který vznikl proto, aby zadržoval teroristy. Výchozím předpokladem bylo, že v podmínkách výjimečného stavu budou Spojené státy schopny vězně kontrolovat a plně ovládat. Vše ovšem nebylo do důsledků promyšleno, neboť jak upozorňoval již Michel Foucault, tam kde je moc, tam bude bezpodmínečně přítomna také rezistence. Protestní hladovka je přesně takovou formou rezistence vůči výjimečnému stavu. Výjimečný stav Guantánama vytváří jakési legislativní vzduchoprázdno, které je pro vězně z dlouhodobého hlediska nepřijatelné. Vedení tábora nuceně vykrmuje hladovkáře a dále je šikanuje, protože odmítají respektovat výjimečný stav, který pro ně byl vytvořen.

Podíváme-li se zpět na tři výše zmiňované přístupy, nejvíce se situaci přibližuje interpretace o drobných suverénech od Butlerové, která říká, že governmentalita umožňuje návrat suverénních praktik do společenského života přes osoby v administrativním aparátu státu. Parafrází schmittovského citátu z úvodu práce se dostaneme blíže skutečnosti: „O výjimečném stavu rozhodují drobní suveréni.“ Není to rozhodnutí Baracka Obamy, ministerstva spravedlnosti či amerického parlamentu nebo senátu, ale několika málo administrativních pracovníků, kteří za normálních okolností nejsou ve spojení s národními elitami. Rozhodnutí, která drobní suveréni dělají, činí s pocitem, že takové rozhodnutí od něj americké elity očekávají.

5. Závěr

V úvodní části byla popsána výchozí situace v táboře na Guantánamu, kde je do dnešních dní vězněno několik stovek lidí bez toho, aby byli z něčeho obviněni. Přesto po více jak dekádě zůstávají zadržováni ve vězení. Vězni se proti tomu bouří a jelikož veškeré právní snahy selhaly, vězni se pokouší upozornit na bezvýchodnou situaci za pomoci protestních hladovek. Místo toho, aby požadavky vězňů byly

vyplněny, vedení tábora hladovějící nuceně vykrmuje, přestože je to ve světovém právu zakázáno. Tato práce si kladla za cíl odpovědět na otázku, proč na Guantánamu dochází k nucenému krmení hladovějících vězňů.

Teoretická část je věnována důkladnému výkladu zkoumaných fenoménů protestní hladovky a nuceného krmení. V dalším bloku textu jsme popsali stanovisko mezinárodního práva ve spojitosti s protestní hladovkou a nuceným krmením, které je v rozporu s tím, co se vězňům na Guantánamu děje.

V další části jsme se věnovali autorům, relevantním pro dané téma. Nejdůležitější je trojice konceptů suverenita-disciplína-biomoc, které pochází od Foucaulta. Vybraní autoři Agamben, Butlerová a duo Hardt a Negri tyto koncepty využívají při studiu situace na Guantánamu. Agamben zavádí koncept homo sacer, který tvrdí, že v situaci výjimečného stavu je možné připravit člověka o život bez toho, aby to bylo považováno za vraždu. Tvrdí, že je to možné díky suverénním prvkům, které umožňují biomoci brát život. Marxisté Hardt a Negri tvrdí, že situace výjimečného stavu nastává v situaci války, kdy právní řád přestává fungovat. Suverénní složka moci začne dominovat, biomoc a disciplína musí být ale také přítomny, protože společnost založená na hrozbě smrti nemůže dlouhodobě fungovat. U Butlerové se setkáváme s konceptem drobných suverénů, kteří jsou zodpovědní za situaci výjimečného stavu. Governmentalita či biomoc dává prostor k opětovnému objevení suverenity a tím také těchto suverénů.

Z těchto koncepcí vznikly dvě hypotézy – Jedna ryze foucaultovská a druhá, z Foucaultovy teorie pouze vycházející. První biomocenská hypotéza říká, že vězni jsou vykrmováni proto, aby byl zachráněn jejich život. Druhá hypotéza tvrdí, že nucené krmení hladovkářů je trestem za jejich rezistenci.

V analytické části jsme se seznámili s metodou, s jejíž pomocí byla získávána data vhodná pro analýzu a upozornili jsme na jejich omezení. V analýze jsme popsali, jak o nuceném krmení mluví vedení vězení a samotní vězni. Dále jsme zjišťovali, jestli vězni byli vystaveni šikaně potom, co oznámili záměr účastnit se protestní hladovky.

Výsledkem analýzy je zjištění, že hypotéza o záchraně života neplatí. Hypotéza o trestání za rezistenci platí pouze částečně, protože jsme nebyli schopni z dat určit, za co přesně jsou vězni trestáni. Pokud bychom měli rozhodnout, který z přístupů autorů Agambena, Butlerové a Hardta a Negriho je našim datům nejbližší, byl by to koncept drobných suverénů. V tomto kontextu lze vysvětlit nucené krmení jako trest za nerespektování podmínek výjimečného stavu.

Práce souhrnně popisuje dění v táboře na Guantánamu dle současně dostupných zdrojů. Na základě těchto poznatků vysvětluje dynamiku vztahu státní moci a občanů v podmínkách diskurzu války s terorem. Toto téma si bezpochyby zaslouží pozornost, díky němu můžeme rozšířit vědomosti o dnešních podobách vládnutí v situacích výjimečného stavu, kterým Guantánamo neoddiskutovatelně je. Protože dění na Guantánamu není definitivně ukončeno, je třeba jej dále sledovat a zkoumat, jakým směrem se bude vztah státu a jednotlivce vyvíjet.

Použitá literatura

AEMER, Shaker. *Guantánamo Bay prison detainees protest: open letter full text*. In: theguardian [online]. 31 May 2013 [cit. 2014-08-04]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/interactive/2013/may/31/guantanamo-detainees-protest-letter>

AGAMBEN, Giorgio. *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2011, 189 s. ISBN 978-807-2981-892.

Al-Alwi. Moath. *My life in Guantanamo*. In: aljazeera [online]. 7 July 2013 [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/07/201373145723725101.html>

BRIGHT, Martin. *Guantanamo has 'failed to prevent terror attacks'*. In: theguardian [online]. 3 October 2004 [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/uk/2004/oct/03/world.guantanamo>

BUSH, George W. *Military Order – Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism* [online]. 13 November 2001 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63124>.

BUTLEROVÁ, Judith. *Precarious life: the powers of mourning and violence*. Vyd. 1. London: Verso, xxi, 168 s. ISBN 18-446-7005-8.

ČESKÁ LÉKAŘSKÁ KOMORA. *Etický kodex* [online]. 1996 [cit.2013-10-10]. Dostupné zde:<http://www.clk.cz/oldweb/zakpred/predpis10.html>

DASKAL, Jennifer, Joanne MARINER, Huzuifa PARHAT. *Locked up alone: detention conditions and mental health at Guantanamo*. In: Human Rights Watch [online]. June 2008 [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/us0608_1.pdf

DETENTION HOSPITAL GUANTÁNAMO BAY, *Voluntary and Voluntary Total Fasting and Re-feeding*. [online]. Guntánamo bay, 11 August 2005 [cit. 2013-11-23] Dostupné z: http://humanrights.ucdavis.edu/projects/the-guantanamo-testimonials-project/testimonies/testimonies-of-standard-operating-procedures/hunger_strike_sop.pdf

DINGLEY, James a Marcello MOLICCA. The Human Body as a Terrorist Weapon: Hunger Strikes and Suicide Bombers. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2007, roč. 30, č. 6, s. 459-492. DOI: 10.1080/10576100701329592.

DONZELOT, Jacques. *The Policing of Families*. Vyd. 1. New York: Pantheon Books, 1979, 242 s. ISBN 0-394-50338-4

DREYFUS, Hubert L, Paul RABINOW a Michel FOUCAULT. *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Vyd. 1. Praha: Herrmann & synové, 2010, 388 s. ISBN 978-80-87054-20-8.

EDMONDSON, John S. *Letter to Dr. D J Nicholl*. [online] 12 December 2005 [cit. 2013-10-10] dostupné z: http://humanrights.ucdavis.edu/projects/the-guantanamo-testimonials-project/testimonies/testimony-of-military-physicians/edmundson_to_nicholl.jpg

- FESSLER, D. M. T. The implications of starvation induced psychological changes for the ethical treatment of hunger strikers. *Journal of Medical Ethics*. 2003, roč. 29, č. 4, str. 243-247
- FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality*. Vyd. 1. Praha: Herrmann & synové, 1999, 189 s. ISBN 80-238-5090-3.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Vyd. 1. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-86019-96-9.
- FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2005, 281 s. ISBN 80-7007-221-0.
- FOUCAULT, Michel, Graham BURCHELL, Colin GORDON a MILLER. *The Foucault effect: studies in governmentality : with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Vyd. 1. Chicago: University of Chicago Press, 1991. 307 s. ISBN 02-260-8045-5.
- FOUCAULT, Michel, Mauro BERTANI, Alessandro FONTANA, François EWALD a David MACEY. *Society must be defended: lectures at the Collège de France, 1975-76*. Vyd. 1. New York: Picador, 2003, xxiii, 310 s. ISBN 03-122-0318-7.
- FOUCAULT, Michel a François EWALD. *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. 1. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 351 s. ISBN 978-807-3251-819.
- GAWANDE, Atul. *Hellhole*. In: newyorker [online] 30. March 2009 [cit. 2013-12-10] dostupné z: http://www.newyorker.com/reporting/2009/03/30/090330fa_fact_gawande
- GREENBERG, Karen J. *The Torture Debate in America*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, xviii, 414 s. ISBN 978-052-1674-614.
- GREENHOUSE, Linda. *Justices, 5-4, Back Detainee Appeals for Guantánamo*. In: nytimes [online] 13 June 2008 [cit. 2013-10-10] Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2008/06/13/washington/13scotus.html>

GUTIERREZ, Gitanjali. *The Guantánamo Prisoner Hunger Strikes & Protests: February 2002 – August 2005*. In: The Center for Constitutional Rights: Guantánamo Global Justice Initiative [online]. New York: Center for Constitutional Rights. 2005 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://ccrjustice.org/files/Final%20Hunger%20Strike%20Report%20Sept%202005.pdf>

HARDT, Michael a Antonio NEGRI. *Multitude: war and democracy in the age of Empire*. Vyd. 1. New York: The Penguin Press, 2004, xviii, 427 s. ISBN 1594200246.

HEALY, James. Hunger Strikers around the world. *Social Studies*, 1984 s.81-108

HOLLANDER A. Jocelyn, Rachel EINWOHNER, Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum*, 2004, roč. 19, č. 4, s. 533-554. DOI: 10.1007/s11206-004-0694-5

JOINT TASK FORCE GUANTÁNAMO BAY, *Camp Delta Standart Operating Procedures*. [online] Guantánamo bay, 1 March 2004 [cit. 2013-10-9] dostupné z: <http://wlstorage.net/file/gitmo-sop-2004.pdf>

JOINT TASK FORCE GUANTÁNAMO BAY, *Standart Operating Procedures: Medical management of detainees on hunger strike*. [online] Guantánamo bay, 5 March 2012 [cit. 2013-10-9] dostupné z: <http://media.miamiherald.com/smedia/2013/05/13/15/19/Wu1Q8.S0.56.pdf>

KELLER, Michael, LEOPOLD, Jason. *A Guide to Hunger Strikes at Guantanamo Bay*. In: aljazeera [online]. 2002 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://america.aljazeera.com/articles/multimedia/guantanamo-hungerstriketimeline.html#timeline-event=strike-2002-02-27>

KOERNER, Brendan. *Hunger strikes 101*. In: Slate [online] 2004 [cit. 2014-3-15] Dostupné z: http://www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/2004/06/how_long_can_you_go_without_food.html

KRAJESKI, Jenny. *After the hunger strike*. In: newyorker [online]. 2012 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2012/11/after-the-kurdish-hunger-strike-in-turkish-prisons.html>

LENTA, Patrick. The purposes of torture. *South African Journal of Philosophy*, 2006, roč. 25, č 1, s. 48-61. DOI: 10.4314/sajpem.v25i1.31433.

LEOPOLD, Jason. *Revised Guantanamo force-feed policy exposed*. In: aljazeera [online] 13.5.2013 [cit. 2013-12-11] Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/humanrights/2013/05/201358152317954140.html>

LEWIS, Neil A. *Broad Use of Harsh Tactics Is Described at Cuba Base*. In: nytimes [online]. 17. october 2004a [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2004/10/17/politics/17gitmo.html?pagewanted=print&position=>

LEWIS, Neil A. *Red Cross Finds Detainee Abuse in Guantánamo*. In: nytimes [online]. 30. November 2004b [cit. 2013-11-10] Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/30gitmo.html?smid=pl-share>

LEWIS, Neil A. *Red Cross Criticizes Indefinite Detention in Guantánamo Bay*. In: nytimes [online]. 10. October 2003 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2003/10/10/us/red-cross-criticizes-indefinite-detention-in-guantanamo-bay.html>

MACEY, David. Rethinking Biopolitics, Race and Power in the Wake of Foucault. *Theory, Culture & Society*, 2009, roč. 26, č. 6, s. 186-205. DOI: 10.1177/0263276409349278.

Mezinárodní výbor Červeného kříže. *Třetí Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci*. Ženeva, [online] 12 August 1949. [cit. 2013-09-09] Dostupné z: http://www.cervenyriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf

MOQBEL, Samir Najj al Hasan, *“Punishment” and beating of Gitmo hunger-strikers revealed by Yemeni detainee ahead of Yemen’s President’s US visit*. In: Reprieve [online]. 31 July 2013 [cit. 2014-05-05] Dostupné z: http://www.reprieve.org.uk/press/2013_07_31_Samir_Moqbel_Guantanamo_Hadi/

MOQBEL, Samir Najj al Hasan. *GITMO is killing me*. In: nytimes [online]. 14 April 2014 [cit. 2013-11-23]

Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2013/04/15/opinion/hunger-striking-at-guantanamo-bay.html>

NICHOLL, David J, Holly G ATKINSON, John KALK, William HOPKINS, Elwyn ELIAS, Adnan SIDDIQUI, Ronald E CRANFORD. Forcefeeding and restraint of Guantanamo Bay hunger strikers. *The Lancet*. 2006, roč. 367, č. 9513, s. 811. DOI: 10.1016/S0140-6736(06)68326-8.

MOQBEL, Samir Naji al Hasan. Ahmed BELBACHA, Shaker AEMER. *Down the Tubes: The 2013 Hunger Strike at Guantánamo Bay* [online] 2013 [cit. 2013-11-08] dostupné z: <http://www.statewatch.org/news/2013/jul/reprieve-guantanamo-hunger-strike-report-july-2013.pdf>

ROSE, David. *Scandal of force-fed prisoners*. In: theguardian [online] 8.1.2006 [cit. 2013-11-04] dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2006/jan/08/usa.guantanamo>

ROSENBERG, Carol, Lazaro GAMIO. *Tracking the Hunger Strike*. In: miamiherald.com MIAMI HERALD. [online] 2013 [cit. 2014-02-08] Dostupné z: http://www.miamiherald.com/static/media/projects/gitmo_chart/

SCAHILL, Jeremy. *Guantanamo's Immediate Reaction Force still terrorizing detainees*. In: wikileaks [online] 15.May.2009a [cit. 2014-04-04] dostupné z: https://wikileaks.org/wiki/Guantanamo's_Immediate_Reaction_Force_still_terrorizing_detainees

SCAHILL, Jeremy. *Little Known Military Thug Squad Still Brutalizing Prisoners at Gitmo Under Obama*. In: democracynow [online] 19.May.2009b [cit. 2014-04-04] dostupné z: http://www.democracynow.org/2009/5/19/jeremy_scahill_little_known_military_thug

SCHEINKMAN, Andrei, Margot WILLIAMS, Alan MCLEAN, Jeremy ASHKENAS a Archie TSE. *Guantánamo docket*. In: nytimes.[online]. 2014 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://projects.nytimes.com/guantanamo>

SCHMITT, Carl. *Politická theologie: čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2012, 52 s. ISBN 978-807-2984-015.

SIDHU, Harjot Singh. *Remembering "Bhagat Singh"*. [online] 2012 [cit. 2013-10-10] Dostupné z: <http://www.punjabnewsexpress.com/news/8823-remembering-bhagat-singh.aspx>

SIMANOWITZ, Stefan. The Body Politics: Enduring Power of The hunger Strike. *Contemporary Review*, 2010, roč. 292, č. 1698, s. 324-331.

SWEENEY, George. Irish Hunger Strikes and Cult of Self-Sacrifice. *Journal of Contemporary History*, 1993, roč.28 č. 3, s. 421-437.

TAGMA, Halit Mustafa. Homo Sacer vs. Homo Soccer Mom: Reading Agamben and Foucault in the War on Terror. *Alternatives: Global, Local, Political*. 2009, roč. 34, č. 4, s. 407-435. DOI: 10.1177/030437540903400403.

THE CONSTITUTION PROJECT. *The report of the Constitution Project's Task Force on Detainee Treatment*. Washington, DC: Constitution Project, 2013. s. 550 ISBN 9780989060806.

THE CENTER FOR CONSTITUTIONAL RIGHTS. *Current Conditions of Confinement at Guantánamo: still in Violation of The Law*. [online] New York, 2009 [cit. 2013-09-09]. Dostupné z: http://ccrjustice.org/files/CCR_Report_Conditions_At_Guantanamo.pdf

WORLD MEDICAL ASSOCIATION. Declaration of Tokyo: Guidelines for Physicians Concerning Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Relation to Detention and Imprisonment. Tokyo, [online] 1975 [cit. 2013-09-09]. Dostupné z: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c18/index.html>

WORLD MEDICAL ASSOCIATION. Declaration of Malta on Hunger Strikers. St. Julians, [online] 1991 [cit. 2013-09-09]. Dostupné z: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/h31/>

WORTHINGTON, Andy. Guantanamo's Hidden History: Shocking Statistics of Starvation. In: Cageprisoners [online]. 2009 [cit. 2013-11-10] Dostupné z: http://humanrights.ucdavis.edu/reports/worthington_starvation_statistics.pdf

WORTHINGTON, Andy. The Guantánamo files: the stories of the 774 detainees in America's illegal prison. Ann Arbor, MI: Pluto Press, 2007, xiv, 338 p. ISBN 978-074-5326-641.

YACKLEY, Ayla Jean. Kurdish leaders eat kebab while followers hunger strike: Erdogan In: reuters [online]. 30 October 2012 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://mobile.reuters.com/article/topNews/idUSBRE89T18B20121030>

ZAGORIN, Adam. *At Gauntanamo, Dying Is Not Permitted*. In: time [online]. 30 June 2006 [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1209530,00.html>

ŽIŽEK, Slavoj. What Rumsfeld doesn't know that he knows about Abu Graib. In: lacan [online]. 2004 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.lacan.com/zizekrumsfeld.htm>